

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Eglė Lazdauskienė

Edukologijos magistrantūros studentė

**VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO
MOTYVACIJA**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas (ė)
doc. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2008

Darbas originalus Eglė Lazdauskienė

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
ĮVADAS.....	9
1. VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	12
1.1. Vaiko su fizine negale charakteristika ir ugdymo (si) sąlygos.....	12
1.2. Vaiko su fizine negale savęs pažinimas ir vertinimas.....	15
1.3. Profesijos kryptingumo formavimas mokykliniame amžiuje.....	17
1.4. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai.....	19
1.5. Motyvacijos ir motyvų sampratų apibrėžtis ir reikšmingumas asmenybei renkantis profesiją.....	23
1.6. Teisinė bazė Lietuvoje, skirta neįgaliųjų švietimui bei profesiniam parengimui.....	28
1.7. Fizinę negalę turinčių vaikų institucinis ugdymas Lietuvoje.....	30
2. VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVACIJOS EDUKACINIS TYRIMAS.....	33
2.1. Tyrimo organizavimas ir imties charakteristika.....	33
2.2. Vaikų su fizine negale požiūrių apie profesijos pasirinkimo motyvus analizė.....	38
2.2.1. Socialinių aspektų analizė.....	38
2.2.2. Pomėgių analizė.....	42
2.2.3. Profesijos pasirinkimo veiksnių ir motyvų analizė.....	44
IŠVADOS.....	55
REKOMENDACIJOS.....	57
LITERATŪRA.....	58
PRIEDAI.....	64

SANTRAUKA

Magistro darbo tema – „VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVACIJA“.

Šiandienos jaunam žmogui, turinčiam fizinę negalę, gyvenant, mokantis nuolatinės kaitos sąlygomis, vis didesnę susirūpinimą kelia jo profesinio pasirinkimo motyvacija, profesinis pasirengimas. Darbų, kuriuose būtų tyrinėjami vaikai (iki 18 metų), turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvacija, nėra daug. Šios situacijos neištirtumas apibrėžia šio tyrimo problemą.

Tyrimo objektas - vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvacija.

Hipotezė - nepriklausomai nuo amžiaus vaikai, turintys fizinę negalę, neadekvačiai vertina savo galimybes pasirenkant norimą profesiją, yra per mažai motyvuoti.

Tyrimo tikslas - ištirti vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvaciją.

Tyrimo uždaviniai – išanalizuoti literatūrą apie vaikų, turinčių fizinę negalę, profesinio rengimo ypatumus; ištirti, ar vaikų, jaunuolių, turinčių fizinę negalę, žinios apie profesijas įvairaus amžiaus mokinių grupėse (5-12 kl.) yra tikslios, ar profesiniai ketinimai adekvatūs; atskleisti ar vaikai, turintys fizinę negalę, yra motyvuoti renkantis norimą profesiją; pateikti išvadas ir rekomendacijas apie vaikų, turinčių fizinę negalę, profesinį orientavimąsi.

Tyrimo metodologija ir metodai: tyrimas remiasi šiuolaikinės humanizmo teorijos idėjomis, kurių centre yra žmogus ir jo santykiai su socialine aplinka. Panaudoti šie **tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė, vaikų anketinė apklausa. Skaičiuoti absoliutieji ir santykiniai dažniai, atlikta koreliacinė analizė.

Tyrimo bazė ir imtis. Tyrimas atliktas 2007 m. - 2008 m. Kauno ir Šiaulių specialiojo ugdymo centruose. Tyrime dalyvavo 134 respondentai. Atliktas tyrimas yra ne tik naujas, bet ir reikšmingas teoriniu ir praktiniu požiūriu. Tyrimo instrumentu, išvadomis ir rekomendacijomis galės pasinaudoti specialiuoju ugdymo įstaigų pedagogai bei profesinio rengimo centrų darbuotojai, tirdami vaikų, turinčių fizinę negalę profesinę motyvaciją.

Tyrimas patvirtino darbo pradžioje keltą hipotezę. Nepriklausomai nuo amžiaus vaikai, turintys fizinę negalę, neadekvačiai vertina savo galimybes pasirenkant norimą profesiją, yra per mažai motyvuoti.

SUMMARY

The topic of this master thesis is “CAREER CHOICE MOTIVATION OF A PHYSICALLY DISABLED CHILD”.

Nowadays there is a growing concern about motivation of career choice and vocational training of a physically disabled young person living and learning under conditions of constant change. There are not many works which research children’s (under 18) career choice motivation. Therefore, such situation defines the aim of this research.

Study object: career choice motivation of a physically disabled child.

The purpose of the study: to research the career choice motivation of physically disabled children.

The methodology and methods of the research: the research is based on the ideas of modern humanism theory, the center of which incorporates a human being itself and his relationship with social environment. The following methods of research have been used, viz. scientific analysis of literature, survey of children. While conducting a quality research, content analysis and correlation have been used.

The goals of the research: to describe psychological features of physically disabled children; to study the literature on vocational training of physically disabled children; to find out whether the knowledge about professions and career choice of physically disabled young people in different age groups is adequate; to examine whether physically disabled children are motivated while choosing the career they want; to make conclusions and recommendations for career guidance of physically disabled children.

Hypothesis: in spite of the age, physically disabled children evaluate their abilities not adequately and are not motivated enough while choosing the profession they want.

Research base and extension: The research was carried out in 2007-2008 at Kaunas and Šiauliai Special Education Centers. 134 respondents participated in the research. The research is not only new but important from both theoretical and practical

The study has supported the hypothesis which was formulated at the very beginning. In spite of their age, physically disabled children evaluate their abilities inadequately and are not sufficiently motivated while choosing the profession they want.

SVARBIŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Bendrieji gebėjimai - tam tikri žinių, mokėjimų, gebėjimų, įgūdžių bei asmeninių savybių dariniai, reikalingi ir pritaikomi daugelyje profesijų. Bendriesiems gebėjimams priklauso, pvz., kūrybiškumas, analitinis mąstymas, komunikaciniai gebėjimai, atsakingumas, partneriškumas ir kt. Sutrikus (esant sutrikusiai) vienai funkcijų privalu organizuoti specialiąją pagalbą edukacinėmis, socialinėmis priemonėmis, numatant kompensacines, reabilitacines formas, būdus (Baranauskienė, 2001).

Bendrojo lavinimo mokykla - mokykla, vykdanči priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas(Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Darbo rinkos profesinis mokymas neįgaliesiems - pakitusių darbo rinkos poreikių nulemtas profesinis mokymas, teikiantis didesnes profesines galimybes prie jų prisitaikyti. Kartu prie tų poreikių prisitaiko profesinės (ir reabilitacinės) įstaigos. Darbo rinkos profesinis mokymas apima visas ugdytinių grupes. Visų pakopų profesinis rengimas neturi apeiti asmenų, kuriems diagnozuotas sutrikimas, išskyrus tuos atvejus, kai yra medicininių kontraindikacijų, t. y. kai pasirenkama profesija (specialybė) gali turėti neigiamos įtakos asmens sveikatai (Ruškus, 2002).

Švietimas - veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Mokyti – prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė. Švietimas – asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamosios vertės, pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniiais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perteikia vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų (Baranauskienė, 2001).

Švietimo pagalba - specialistų teikiama pagalba mokiniams (ypač turintiems specialiųjų poreikių), jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams, leidžianti padidinti švietimo veiksmingumą (Baranauskienė, 2001).

Invalidumas (I) - dalinis arba visiškas nedarbingumas, nesugebėjimas pasirūpinti savimi, sutrikimų ir negalių socialinis padarinys. I kaip statusas negali eliminuoti asmens iš darbo rinkos, tuo labiau iš visuomeninio gyvenimo (Ruškus, 2002).

Kompetencija (K) - gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis mokymosi rezultatu, įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma. K gali būti sutrikdyta, įtakota fizinio, psichinio, protinio, emocinio vystymosi sutrikimo. Tačiau K nėra stabili būseną – ją privalu pritaikyti prie veiklos (profesijos, specialybės) formų, pobūdžio. Kompensacinės organizmo savybės gali pakelti asmens K. Specialioji edukacinė pagalba bei reabilitacinės formos gali padėti išvengti lemiančio K lygio vaidmens renkantis profesiją ar darbą (Baranauskienė, 2001).

Kvalifikacija - įstatymų, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos tiesės aktų nustatyta tvarka, pripažinta ir tam tikrą profesinę veiklą vykdyti įgalinanti kompetencijų (žr. "kompetencija") visuma (Baranauskienė, 2001).

Neįgaliųjų profesinis mokymas - mokymas, kurio tikslas – suteikti neįgaliesiems asmenims profesiją (specialybę) arba juos perkvalifikuoti. Profesinį mokymą sudaro:
- pagrindinis profesinis mokymas – sudedamoji švietimo sistemos dalis, sudaranti sąlygas neturintiems profesinio išsilavinimo asmenims įgyti profesiją Studijų ir mokymo programų registre bei kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose apibrėžtomis sąlygomis;
- darbo rinkos profesinis mokymas – mokymas, suteikiantis galimybę Valstybiniame mokymo programų registre apibrėžtomis sąlygomis įgyti profesines kvalifikacijas, būtinas prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių (Ruškus, 2002).

Negalė - dėl sutrikimo kylantys trūkumai, sunkumai žmogaus bendrųjų gebėjimų srityje (negalė reiškiasi individo lygmeniu) (pagal A.Bagdoną). Negalės kompensavimas specialiuoju (korekciniu), papildomu, reabilitaciniu ugdymu galėtų tapti vienu švietimo sistemos prioritetu, siekiant įgyvendinti įstatymuose deklaruojamą humanizmo (socialinio teisingumo) principą. Terminas traktuotinas socialumo, mokslumo lygmeniu, numatant artimiausios vystymosi zonos (pagal L.Vygotskį) faktorių bei vystymosi perspektyvas (Ruškus, 2002).

Negalia (nepajėgumas) - bet koks žmogui įprastos veiklos ar galimybių apribojimas dėl funkcijos sutrikimo (defekto) (A.Kriščiūnas). Terminas labiau paaškina socialinį aspektą, sunkumus, kylančius buitiniame lygmenyje (Ruškus, 2002).

Profesinė reabilitacija - visuma medicininių, edukacinių, psichologinių, socialinių, suaugusiųjų ugdymo, kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo priemonių, nukreiptų neįgalių žmonių dvasiniam ir fiziniam gražinimui į normalias gyvenimo ir darbo sąlygas (Ruškus, 2002).

Profesinės reabilitacijos įstaiga - įstaiga, atliekanti profesinę ir/ar socialinę specialiųjų poreikių asmenų reabilitaciją (Ruškus, 2002).

Profesinis apsisprendimas - atsižvelgiant į vidines ir išorines sąlygas daromas individo sprendimas dėl darbo veiklos būdo, formos, tipo, pobūdžio ir kt. Jį lemia asmens motyvacija, interesai, poreikiai, polinkiai, visuomenės nuomonė (artimųjų, draugų, viešoji nuomonė, profesijų prestižas, žiniasklaida ir kt.). Sprendimas priklauso nuo turimos informacijos apie galimas veikas (profesijas, specialybes, ugdymo įstaigas) arba jos trūkumo, taip pat savęs vertinimo (kūno ir proto galių pažinimo ir įvertinimo), svajonių ir tikrovės derinimo, pareigų įsisąmoninimo, profesinio orientavimo organizavimo pobūdžio ir pan. Pagal J. L. Hollando teoriją, sprendimui turi įtakos žmogaus orientacijų tipas (Baranauskienė, 2002).

Profesinis orientavimas (profesinis švietimas) - nepertraukiamas iki profesinio ugdymo procesas, apimantis profesinę informaciją, reklamą, agitaciją, konsultavimą, pirminę profesinę diagnostiką, profesinį apsisprendimą, ekonominį ugdymą (Baranauskienė, 2003).

Profesinis tinkamumas (PT) - fizinių, psichinių, intelektualinių ir kt. individo savybių visuma, apibūdinanti jo tinkamumą bei potencialias galimybes dirbti tam tikroje profesinėje sferoje. Svarbus kontraindikacijų faktorius, vertinant sveikatos būklę, atsižvelgiant į pasirenkamos specialybės pobūdį. PT apibūdinamas ne tik sveikatos, bet ir bendrųjų gebėjimų, elementarių darbinių gebėjimų ir įgūdžių, socialinio statuso (savo ir tėvų) lygmeniu (Baranauskienė, 2003).

Reabilitacijos įstaiga - įstaiga, atliekanti medicininę, profesinę ar socialinę specialiųjų poreikių asmenų reabilitaciją (Ruškus, 2002).

Reabilitacinis ugdymas - specialiųjų poreikių asmenų ugdymas, padedantis atkurti sutrikusias funkcijas, arba sutrikimą kompensuojančių įgūdžių lavinimas edukacinėmis priemonėmis (Ruškus, 2002).

Socialinė aplinka - žmonių aplinka; mikroaplinka – betarpiška pirminė socialinė aplinka (pvz., šeima, vaikų darželio grupė, klasė); makroaplinka – tarpiška, antrinių socialinių grupių aplinka, į kurią žmogus įsijungia vėlesniais gyvenimo laikotarpiais (darbo kolektyvas, miesto bendruomenė ir kt.) (Suslavičius, 2002)

Socializacija - tai nuolat kokybiškai besikeičiantis žmogaus gyvenimas, kuris plėtojasi politinėje ekonominėje, socialinėje bei kultūrinėje erdvėje, ir jo lemiamas asmens sąmonės ir elgesio individualumas (G. Kvieskienė).

Specialieji ugdymosi poreikiai - pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdos reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių (Ruškus, 2002).

Specialioji pedagoginė pagalba - pedagoginių priemonių sistema, padedanti užtikrinti veiksmingą specialiųjų poreikių asmenų ugdymą (Ruškus, 2002).

Specialiojo ugdymo įstaiga - švietimo įstaiga, kurios pagrindinė veikla – specialiųjų poreikių asmenų ugdymas (Ruškus, 2002).

Specialiųjų poreikių asmenys - vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime. Pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) teikia konsultacijas mokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams bei konsultuoja pedagoginį personalą dėl modifikuotų, adaptuotų, individualiųjų ugdymo programų sudarymo ar specialiųjų ugdymo programų taikymo (Ruškus, 2002).

Specialiųjų poreikių mokinys - mokinys, kurio galimybės išmokti yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas) (Ruškus, 2002).

Specialusis profesijos mokytojas - pedagogas (edukatorius), atliekantis teorinį arba (ir) praktinį profesinį specialiųjų poreikių asmenų mokymą ir turintis specialiojo pedagogo (ir/ar profesijos pedagogo) kvalifikaciją (Ruškus, 2002).

Specialusis ugdymas - specialiųjų poreikių asmenų mokymas, lavinimas bei vertybinių nuostatų formavimas, pripažįstant šių asmenų gebėjimus ir galias, teikiant specialią pedagoginę pagalbą visų lygių, pakopų švietimo sistemoje (Ruškus, 2002).

Specialybė - žinių, mokėjimų ir įgūdžių visuma, reikalinga kvalifikuotam ir specializuotam darbui atlikti (Jovaiša, 2005).

Sutrikimas (S) - patologijos sukeltas žmogaus organo ar jo funkcijos nuokrypis nuo diagnostinės statistinės normos. S kaip būseną negali įtakoti asmens eliminavimo iš darbo rinkos, tuo labiau iš socialinio gyvenimo. S gali įtakoti profesinio reabilitacinio rengimo formas bei būdus, taip pat darbo vietos specifiškumą, profesinės kompetencijos pobūdį. Sutrikimų kategorijos ir jų laipsniai nustatomi pagal psichinių ar fizinių funkcijų sutrikimus dėl įgimtų ar įgytų sklaidos trūkumų, ligų, traumų, intoksikacijų ir kt. (Ruškus, 2002).

IVADAS

Kiekvienas vaikas yra nepakartojama kūrybinė laboratorija su nežabota fantazija, kurios skrydis beribis ir nesuvaldomas (Čiukovskis K.).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1995) skelbia, jog Vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau.

Vaikai mėgsta svajoti. Viena iš svajonių - kuo aš būsiu užaugęs. Profesijai rengiamės palengva, sistemingai. Kiekvieno žmogaus prigimtinis siekis, jo nuostatų ir veiklų seka susijusi su darbine patirtimi per visą gyvenimą. *Pasirengimas (rengimasis) profesijai* yra procesas, sudarantis sąlygas informacijai apie save kaupti, ją panaudoti, susipažinti su darbinės veiklos pasauliu bei savo santykį su tuo pasauliu nustatyti. Šis procesas paprastai prasideda anksti, kai mažo vaikučio klausama: „Kuo norėsi būti užaugęs?“. Šitoks klausimas vaikui pasako du dalykus: jis kuo nors taps ateityje ir jam reikės rinktis. Mokykla, bendruomenė, šalies įvykiai veikia vaiko pasirinkimą ir kitus jo sprendimus. Tačiau kartais vaiko pasirinkimą gali nulemti ir kiti veiksniai, ypač jei tai susiję su jo sveikata.

Fiziškai nevisavertis vaikas turi gyventi visavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Būtina sudaryti galimybę nevisaverčiam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį parengimą, būti medicinos darbuotoju aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, pasirengti darbinei veiklai ir poilsiauti taip, kad jis kuo labiau įsitrauktų į socialinį gyvenimą, galėtų ugdyti savo asmenybę ir bręsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu (Baranauskienė I., 2003).

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso tiek žmonių asmeninės, tiek visuomeninės gerovės augimas. Profesijos pasirinkimo problema – tai saviraiškos ir savirealizacijos, savęs įtvirtinimo tam tikroje veikloje ir dvasinės harmonijos problema. Elijošius E. (2000) teigia, jog „tik pasirinkęs tokį darbą, „kuris atitinka jo dvasinius ir fizinius gabumus ir palinkimus, žmogus ras darbe vidinį pasitenkinimą, mėgs savo darbą, gerins ir tobulins jį. Ir tik toks darbuotojas yra naudingas savo tautos narys“.

Šią problemą pačiam jaunuoliui išspręsti yra gana sunku. Dažnai jam reikia patarimo, o kartais vien pritarimo, paskatinimo siekti užsibrėžto tikslo. Todėl tik kvalifikuoti specialistai gali padėti mokiniui adekvačiai įvertinti savo profesinį tinkamumą, pasiryžimą, interesus, gebėjimus, valią ir kt., patarti kaip praktiškai patikrinti savo apsisprendimo pagrįstumą, konsultuoti visais profesinio pašaukimo atradimo aspektais.

Temos aktualumas ir naujumas: Neįgaliųjų profesinio rengimo sistema sparčiai kinta Europos Sąjungos valstybėse. Tokie aspektai, kaip dabartiniai mūsų informacinės visuomenės raidos bruožai, pavyzdžiui, spartėjantis naujų technologijų diegimas bei staigus informacijos protrūkis, kelia vis naujus ir besikeičiančius reikalavimus darbuotojų kvalifikacijai. „Profesinis sumanumas“ kaip normatyvinė, tikslą išreiškianti kategorija reikalauja, kad baigę profesinį mokymą asmenys pateisintų jiems keliamus reikalavimus (Jungkunz, 1999) ir ateitų į darbo rinką ne tik kaip paklusnūs vykdytojai, bet atsineštų naujų idėjų, sugebėtų jas pritaikyti.

Visuomeniniai pokyčiai veikia neįgaliųjų profesinio rengimo sistemą Europoje. Kaip suderinti „informacinės“, „žinių“ ir „idėjų“ visuomenės reikalavimus ir negalės, kitų sunkumų sąlygojamus apribojimus? Juo labiau, kad Europos Sąjungos dokumentuose prognozuojama, jog industrinėse valstybėse per artimiausius 10-15 metų gerokai sumažės darbo vietų žmonėms, neturintiems kvalifikuoto išsilavinimo (Baranauskienė, 2003).

Nedarbo klausimas labai opus daugeliui žmonių: ne tik neįgaliesiems bei ilgalaikiams bedarbiams, bet ir kitiems. Kodėl taip atsitiko, ir kokie pagrindiniai problemų šaltiniai? Kaip sukurti sistemą, kuri efektyviai funkcionuotų integruojant riboto darbingumo asmenis į darbo rinką, kad jie galėtų pereiti nuo socialinių pašalpų gavėjų prie aktyvių darbo rinkos dalyvių? Riboto darbingumo asmenys negali sėkmingai konkuruoti su aukštos kvalifikacijos arba darbinės patirties turinčiais sveikaisiais, jaunais, nepraradusiais įgūdžių žmonėmis.

Daugelis mokslininkų (Booth T., 2002; Cemnolonskis R., 1999; Chen Ch. P., 2003; Persson B. 2002 ir kt.), vienu ar kitu rakursu tyrinėjo neįgalių asmenų ugdymo profesinės reabilitacijos, profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos klausimus. Šiomis temomis vyksta diskusijos skirtingose socialinėse ir edukacinėse erdvėse: tiek Vakarų Europoje, tiek Rusijoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose. Kuriamos naujos edukacinės nežymiai sutrikusio intelekto ir kitų negalių turinčių asmenų profesinio rengimo technologijos. Iškeliama bendrųjų gebėjimų svarba neįgalių asmenų profesiniam rengimui ir tolesnei profesinei veiklai. Tačiau pasigendame darbų, kuriuose būtų tyrinėjama vaikų (iki 18 metų), turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvacija. Šios situacijos neištirtumas ir apibrėžia mūsų tyrimo pedagoginę problemą. Kyla tokie probleminiai klausimai: ar vaikas, turintis fizinę negalę, suvokia savo neįgalumą? Ar jis gali įgyti profesiją tokią, kokią nori, ir ar galės ja pasinaudoti darbinėje veikloje, įvertinęs savo fizinę būklę ir galimybes?

Tyrimo objektas: vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvacija.

Tyrimo bazė ir imtis: tyrime dalyvavo šimtas penkiasdešimt vaikai, turintys fizinę negalę: Kauno specialiojo ugdymo centro bei Šiaulių specialiojo ugdymo centro 5-12 klasių moksleiviai.

Tyrimo tikslas: ištirti vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo motyvaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. išanalizuoti mokslinę literatūrą apie vaikų, turinčių fizinę negalę, profesinio rengimo ypatumus;
2. ištirti, ar vaikų, jaunuolių, turinčių fizinę negalę, žinios apie profesijas įvairaus amžiaus mokinių grupėse (5-12 kl.) yra tikslios, ar profesiniai ketinimai adekvatūs;
3. atskleisti ar vaikai, turintys fizinę negalę, yra motyvuoti renkantis norimą profesiją;
4. pateikti išvadas ir rekomendacijas apie vaikų, turinčių fizinę negalę, profesinį orientavimąsi.

Tyrimo hipotezė: vaikai, turintys fizinę negalę, neadekvačiai vertina savo galimybes pasirenkant norimą profesiją, yra per mažai motyvuoti.

Tyrimo metodai ir metodologija: tyrimas remiasi šiuolaikinės humanizmo teorijos idėjomis, kurios centre yra žmogus ir jo santykiai su socialine aplinka. Panaudoti šie **tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė, vaikų anketinė apklausa. Skaičiuoti absoliutieji ir santykiniai dažniai, atlikta koreliacinė analizė.

Rezultatų naujumas, jų praktinis bei teorinis reikšmingumas: atliktas tyrimas naudingas ir reikšmingas tuo, kad panašių tyrimų nepavyko rasti. Šio tyrimo rezultatai atskleidė vaikų, turinčių fizinę negalę, motyvaciją, renkantis norimą profesiją.

Įvertinus tyrimo rezultatus, galima išskirti priežastis, dėl kurių moksleivių, turinčių fizinę negalę, yra menka profesinė motyvacija, ir kokių priemonių reikėtų imtis esančiai situacijai pagerinti. Šių priežasčių analizė ir parengtos rekomendacijos gali būti naudingos specialiojo ugdymo įstaigų, pedagogams bei profesinio rengimo centrų darbuotojams, kurie tiesiogiai susiduria su fizinę negalę turinčiais vaikais.

Darbo struktūrą sudaro: įvadas, teorinė ir praktinė dalys, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Darbe pateikta: 23 lentelės ir 3 paveikslai. Darbo apimtis 64 lapai.

1. VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Vaiko su fizine negale charakteristika ir ugdymo (si) sąlygos

Siekiant iširti vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimo lūkesčius, ketinimus ir motyvus, tikslinga išsiaiškinti šių vaikų fiziologines, psichologines ir pedagogines charakteristikas.

Pirmiausia akcentuotina tai, kad Jungtinių tautų Konvencijoje (1995) vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Vaikas su fizine negale – subtilesnė sąvoka, įvertinanti ir negalę (negalė - tai bet koks sutrikimas, sindromas, susirgimas, liga, trauma ar pakenkimas, kuris atima, sumažina arba riboja asmens galimybes užsiimti kasdiene veikla ir jaustis pilnateisiu visuomenės nariu). Taigi, vaikas su fizine negale – vaikas, kuris Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (2004) nustatyta tvarka pripažintas nedarbingu ar iš dalies darbingu.

Be to, pažymėtina ir tai, kad socialinės nuostatos lemia paties vaiko požiūrį į savo negalę, gebėjimą susitaikyti su psichofizine realybe, kuri dažniausiai nepakis visą likusį gyvenimą. Svarbu suvokti ir priimti ją ne tik elementarioje buitinėje ar pedagoginėje plotmėje. Atsparumą šiandieniniam visuomenės požiūriui galima būtų ugdyti nuo mažens, mokant neįgaliuosius vaikus bendrauti su nepažįstamais žmonėmis, nesivaržant savo negalės ir kas ypač svarbu, mokant tinkamai ir palankiai interpretuoti visuomenės nuostatas ir elgseną.

Taigi, jei raidos sutrikimus vertinsime ne kaip ligą visuotinai priimta šio žodžio prasme, o kaip pastovią vaiko būseną, atsiveria naujas požiūris į vaikų raidos sutrikimus. Ugdymo tikslas - padėti kiekvienam individui tapti kiek įmanoma nepriklausomu, suteikiant funkcines galimybes gyventi ir mokytis mažiausiai varžančioje (apribojančioje) aplinkoje, apimant šeimos, profesinę, pramogų – laisvalaikio bei visuomeninę sritis.

Kiekvienas vaikas yra asmenybė ir kiekvienas vaikas turi savitą individualų charakterį, kuris yra formuojamas nuo mažų dienų.

Aiškindamiesi vaikų su fizine negale charakteristikas, turėtume numatyti sąlygas, reikalingas jų ugdymui(si).

Neįgalaus vaiko savarankiškumo ugdymo (si) situaciją lemia socialiniai, politiniai, kultūriniai, ideologiniai visuomenės gyvenimo reiškiniai. Ugdymo tyrinėjimai socialiniu požiūriu vis labiau

aktualūs, kad būtų galima efektyviai spręsti atotrūkį tarp pedagoginių galimybių ugdyti vaiko savarankiškumą ir visuomenės gebėjimo tinkamai vertinti neįgalaus asmens galimybes.

Aplinkos pritaikymas. Neįgaliesiems iš esmės būdingi tie patys profesiniai poreikiai, kaip ir negalios neturintiems asmenims. Kad vaikai, turintys fizinę negalę siektų įgyti profesiją ar tobulintų savo žinias aukštosiose mokyklose, būtinas fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymas.

Fizinės aplinkos pritaikymas. Būtina sąlyga atkurti žmogaus su negale fizinį, dvasinį ir ekonominį savarankiškumą - fizinės aplinkos pritaikymas. Beveik trečdaliui Lietuvos gyventojų dėl judėjimo sunkumų ir ribotų galimybių pasirūpinti savimi reikia pritaikyti fizinę aplinką. Fizinę aplinką galima suskirstyti į viešąją aplinką (visuomeninio lankymo ir paslaugų objektų infrastruktūra, darbo aplinka, transportas) ir būsto aplinką (gyvenamieji namai, butai ir jų aplinka).

Reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu (2004) Aplinkos ministerija yra įpareigota rengti normatyvinius techninius dokumentus, susijusius su aplinkos pritaikymu neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. Už objektų pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams atsako savivaldybių institucijos ir viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros savininkai bei naudotojai.

Informacinės aplinkos pritaikymas. Plečiantis informacinėms technologijoms ir komunikacijos priemonėms, informacija tampa vienu svarbiausiu asmens darbo įrankiu, ryšio priemone. Visuomenė buvo informuojama apie žmonių su negale problemas, bet nesirūpinta informacinės aplinkos pritaikymu tokiems asmenims.

Šiuo metu Lietuvoje pradėti vykdyti informacinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems darbai - substitruojamos pavienės laidos, iš dalies pritaikomos mokyklų programos ir vadovėliai, nevyriausybinės organizacijos stengiasi teikti kompensacinę techniką, skirtą informacijos prieinamumui pagerinti. Įgyvendinama gestų kalbos vartojimo programa, pagal kurią steigiami gestų kalbos vertėjų centrai, regėjimo negalę turintiems asmenims leidžiama literatūra Brailio raštu, įgarsinamos knygos, veikia valstybės išlaikoma Lietuvos aklių biblioteka, profesionaliai teikianti paslaugas žmonėms su regėjimo negale.

Šeimų parama. Viena iš aktualiausių problemų negalės fenomeno psichosocialinėje

struktūroje yra šeimos, auginančios neįgalų vaiką, situacija. Kad neįgalaus vaiko gimimas ar vėliau dėl vienokios ar kitokios priežasties atsiradę sveiko vaiko proto, psichikos ar motorikos pakenkimai reikšmingai lemia pokyčius šeimoje ir jos aplinkoje, įrodo keli faktai:

- Konkretūs neįgalių vaikų tėvų ar jų brolių ir seserų emociniai išgyvenimai bei tarpusavio santykių pokyčiai.
- Šeimų, auginančių neįgalų vaiką, susibūrimas į nevyriausybinės organizacijas, ginančias jų teises.
- Moksliniai tyrimai įvairiose šalyse, atskleidžiantys reikšmingų pokyčių tokiose šeimose dėsninumus.

Tik pastaraisiais metais kiek rimčiau susirūpinta šeimomis, auginančiomis neįgalų vaiką. J. Ruškus (2007) teigia, jog šis rūpestis yra deklaratyvus. Nepriklausomos Lietuvos valdžia skyrė pakankamai lėšų neįgaliųjų socialinės integracijos procesui remti. Tačiau finansinės – materialinės paramos ribotumas pasireiškė tuo, jog pagrindinis dėmesys buvo nukreiptas ne į palankių socialinių negalės vaizdinių ir nuostatų formavimą, ne į psichologinės pagalbos šeimai sistemos kūrimą, o į naujų specializuotų įstaigų kūrimą, kurios tik gali patvirtinti, o ne panaikinti iššaknijusias segregacines tendencijas. Inertiškai, kaip ir tarybiniais laikais, didesnis dėmesys skiriamas neįgaliam vaikui, o kiti šeimos nariai paliekami likimo valiai. Dabar, kaip ir antikos laikais, neįgalusis simbolizuoja netvarką šeimoje. Tiek šeimoje, tiek aplink ją, susiformuoja nepalankus požiūris į tokią šeimą. Šeimos nariai pradeda kaltinti save ir vienas kitą, aplinkinių akyse tokia šeima tampa „nenormali“, „sutepta“, „asociali“. Taip, anot J. Ruškaus (2007), formuojamas mitas, kad neįgalūs vaikai yra šeimų asocialumo ir jos narių psichinio ar moralinio degradavimo rezultatas. Tik palyginti neseniai civilizuotose šalyse suvokta, jog šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nėra patologinės – keičiasi tik šeimos funkcionavimo dinamika. Tokiai šeimai būtina visokeriopa pagalba.

Viena iš pagalbos formų – integruotas vaikų, turinčių fizinę negalę, ugdymas. Šiuo metu Lietuvoje integruotas ugdymas nėra paplitęs, nes stinga lėšų, visuomenė nepasirengusi priimti kitokius vaikus, pedagogai nepakankamai pasirengę dirbti integruotoje klasėje. Ir kuo mažesnis Lietuvos miestas, tuo dažniausiai menkesnis pedagogų pasirengimas ugdyti vaiką, turintį fizinę negalę.

Pasak J. Ruškaus (2001), „Žmonių su fizine negalia integracija skirstoma į funkcinę ir socialinę“ (Ruškus, 2001).

Funkcinė integracija – žmonės su negalia gyvena ir dirba normalios visuomenės aplinkoje, kaiminystėje su kitais žmonėmis.

Socialinė integracija – neįgalieji turi socialinius kontaktus su negalios neturinčiais kaimynais ir draugais, kartu praleidžia laisvalaikį integruotoje aplinkoje (sporto klubuose, meninėje veikloje).

Realią situaciją Lietuvoje J.Ruškus matė taip – funkcinė integracija; visuomenė pritaria demokratinėms idėjoms, tačiau egzistuoja “sindromas” – *tik ne mano kieme*. Galioja „etikečių“ politika, kai individo savybės, neatitinkančios visuomenėje priimtų normų, standartų ir vertybių, lemia sprendimą, kiek „stigmatizuotam“ asmeniui bus leista dalyvauti visuomenės gyvenime.

Tyrimais nustatyta, kad brandaus amžiaus neįgalieji neadekvačiai vertina savo negalią: daugiau nei 50 proc. neįgaliųjų yra linkę ignoruoti savo negalę arba centruotis į ją, t.y. laikyti negalę pagrindine viso savo gyvenimo bei siekiamybių kliūtimi (Gailienė, 1998). Neadekvačios realybei negalios interpretacijos kontrastingai paveikia asmenybės savęs vertinimą: ignoruojantieji savo negalę paprastai linkę pervertinti savo norus ir galimybes, o besicentruojantys į negalę – nepagrįstai nuvertina savo galimybes ir redukuoja poreikius. Ir vienu, ir kitu atveju prarandama prasmė plėtoti išlikusias potencines galias, nes ignoruojančiųjų negalę mintyse dominuoja „aš viską galiu“, o besicentruojančių į ją - „aš vis tiek nieko negaliu“. Atitinkamai neadekvačios nuostatos į negalę paveikia ir vertybių sistemą: ignoruojantys savo negalę asmenys orientuojasi į sunkiai ar neįmanomai realizuojamas vertybes, tuo tarpu akcentuojantieji negalę kaip kliūtį visose gyvenimo srityse orientuojasi į redukuotas vertybes (Gailienė, 1995). Todėl į šiuos neįgaliųjų asmenybės ypatumus specialistai ir šeima turėtų atkreipti ypatingą dėmesį ir dėti sistemingas pastangas, keičiant neįgaliųjų nuostatas į savo negalę.

Vaikai, turintys fizinę negalę ypatingai pasižymi jautrumu, subtiliais charakterio bruožais.

Kiekvienas vaikas, individualiai, atsižvelgiant į jo charakterio bruožus, sveikatos būklę, pasirenka sau tinkančią bei patinkančią profesiją.

1.2. Vaiko su fizine negale savęs pažinimas ir vertinimas

Asmenybės savęs pažinimo reikšmė racionaliam profesijos pasirinkimui buvo iškelta pačioje mokslinių profesijos pasirinkimo problemų tyrimų pradžioje (Chen Ch. P., 2003), jam tirti buvo sudarytos specialios metodikos, parengtos programos savęs pažinimo įgūdžiams ugdyti ir koreguoti.

Svarbu, kad jau pradžios mokykloje vaikai sužinotų apie ateityje galimą profesijos pasirinkimą, jo numatymo ir planavimo būdus bei ryšį su asmeninėmis savybėmis. Praleisti šeimoje ir mokykloje vaikystės metai sąlygoja vaiko savęs suvokimą, taip pat aspiracijų lygį, siekimų motyvaciją ir pozityvų profesinį identitetą ir atvirkščiai: nusikalstamumą, ankstyvą mokyklos palikimą ir bedarbystę. Mokytojams ir profesinio orientavimo specialistams rekomenduojama

rūpintis vaikų savęs pažinimu, savo asmenybės savybių kitimų supratimu, mokykloje įgyjamo patyrimo susiejimu su ateities planais jau pradžios mokykloje.

Kuo anksčiau asmenybei pavyksta įgyti savianalizės ir savęs pažinimo įgūdžių, tuo lengviau jai adaptuotis gyvenime ir spręsti kasdien išskylančias dilemas, tačiau vienodai gerai pažinti absoliučiai visas savo savybes yra gana nelengva. Mokslininkai bando išskirti, ką *būtinai reikia žinoti apie save*, besirenkančiajam profesiją. Reiktų žinoti du pagrindinius dalykus: *ko nori ir kam esi gabus*. Jei tai žinai ir pasitiki savimi (netikėjimas savo jėgomis gali taip smukdyti, kad sužlugt bet kokie planai), pasisekimas garantuotas. Siūloma kiekvienam užrašyti 10 savo didžiausių norų ir pagalvoti, kaip jų siekiate dabar ir ką būtina padaryti ateityje. Reiktų susidaryti konkrečius planus, nes kitaip tie norai gali amžinai likti tik svajonėmis.

Norint moksleiviams geriau save pažinti ir vertinti pirma reiktų įsisąmoninti, jog profesijos pasirinkimas yra laisvas, tačiau būtina siekti, kad jis atitiktų asmenybės galimybes. Tėvai ir pedagogai turėtų skatinti vaikų ir jaunimo savęs pažinimo motyvaciją parodant, kaip geresnis savęs pažinimas gali padėti jiems pasiekti optimesnių rezultatų mokymesi, taip pat darbe ir gyvenime, suteikti žinių apie mokslinio objektyvaus savęs pažinimo ir vertinimo būdus bei metodikas. Moksleiviams turėtų būti prieinama literatūra, skirta savarankiškomis studijoms apie žmonių psichikos ir bendravimo grupėse ypatumus, jų pažinimo ir vertinimo galimybes, paprasčiausi testai. Naudingas savęs aprašymas, remiantis diagnostinių testų, interesų inventarijų, grupinių diskusijų apie savęs ir bendraamžių pažinimą duomenimis; reiktų skatinti moksleivius analizuoti save, lyginti savo ir kitų asmenų reiškimosi įvairioje veikloje lygius ir rezultatus; išdėstyti žodžiu savo problemas, abejones ir pan. žmonėms, su kuriais artimiausiai bendraujama, kurie moksleivį geriau pažįsta; išdėstyti raštu savo problemas, abejones ir pan. (rašyti dienoraštį, laiškus, nuomones apie save ir draugus, analizuoti tuos užrašus). Diskusijos mažose grupėse tokiomis temomis kaip „Kokiai profesijai aš tinku?“, „Kokios mano savybės gali padėti ir trukdyti siekti pasirinktos profesijos?“ ir pan. Daug naudos moksleiviams gali duoti grupinės ir individualios konsultacijos savęs pažinimo klausimais. Jas gali teikti mokykloje, profesinio orientavimo, karjeros centruose ir kitur dirbantys psichologai ir pedagogai, rajonų ir miestų psichologinių-pedagoginių tarnybų darbuotojai.

Moksleiviai turėtų būti informuoti apie savo savybių tobulinimo galimybes (literatūra, praktiniai užsiėmimai ir kt.). Rengiant mokytojus ir keliant jų kvalifikaciją reiktų daugiau dėmesio skirti mokytojų psichopedagoginiam rengimui, mokslinio tyrimo metodikų (stebėjimas, pokalbis, eksperimentas, testas) naudojimui ir tuo paremtam adekvačiam moksleivių pažinimui, vertinimui, profesiniam konsultavimui. Klasių vadovai turėtų daugiau dėmesio skirti moksleivių pasirengimui renkantis profesiją, jaunimo savimonės formavimuisi. Mokyklų psichologai galėtų atlikti vyresniųjų

klasių moksleivių savęs pažinimo tyrimus bei kartu su moksleiviais, jų tėvais ir mokytojais numatyti optimalią moksleivių asmeninę, socialinę, mokymosi ir profesinę raidą, problemas ir jų sprendimo būdus. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti vaikų adekvataus savęs vertinimo įgūdžių lavinimui ir koregavimui. Mokyklose reikėtų kurti psichologijos centrus, kuriuose būtų kaupiama literatūra ir testai apie savęs pažinimą ir vertinimą, teikiamos konsultacijos moksleiviams, tėvams, mokytojams. Reikėtų skatinti geranoriškus ir abipusiu pasitikėjimu pagrįstus moksleivių ir mokytojų santykius.

Tokių rekomendacijų galima gal būtų pateikti ir daugiau, tačiau taikant bent keletą iš čia paminėtų jau gali pastebimai pagerėti esama moksleivių savęs pažinimo ir vertinimo padėtis.

1.3. Profesijos kryptingumo formavimas mokykliniame amžiuje

Vaikui, turinčiam fizinę negalę, renkantis profesiją labai svarbu nurodyti kryptį, tačiau pasirinkti jis turi pats, savarankiškai, atsižvelgiant į savo gebėjimus, fizinę būklę ir kt. veiksnius. Profesinė asmenybė formuojasi jau nuo pat vaikystės. Susidomėjimas būsimomis profesijomis prasideda nuo dvylikos metų, tačiau realiai vertinti savo sugebėjimus vaikas pradeda tik tryliktaisiais – keturioliktaisiais savo gyvenimo metais. Paauglystėje arba ankstyvoje jaunystėje neišvengiamai tenka rinktis profesinio mokymosi bei veiklos kelią. Penkioliktieji – septynioliktieji metai – kai, remiantis savo interesais, gebėjimais, vertybėmis, darbo nauda bei sukauptu patyrimu, bandoma savarankiškai pasirinkti profesiją. Tai nepaprastai reikšmingas asmeniniu požiūriu gyvenimo reiškinys, todėl šio amžiaus profesinio kryptingumo ir interesų tyrimo problema aktuali. Profesijos pasirinkimas – tai ne tik vienos ar kitos veiklos rūšies pasirinkimas. Savo pašaukimo suvokimas, savo gyvenimo kelio, vietos visuomeniniame gamybos procese bei įsijungimo į socialinės aplinkos gyvenimą būdo, pasirinkimas.

Profesinis apsisprendimas, profesinių ketinimų formavimasis ar net jos pasirinkimas, suprantama, dažnai tiesiogiai nesusijęs su profesiniu kryptingumu ir interesais. Tačiau nėra abejonės, kad teisingai apsispręsti gali tik brandi asmenybė, kuri turi susiformavusius, aukšto lygio profesinius interesus.

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso tiek žmonių asmeninės, tiek visuomeninės gerovės augimas. Profesijos pasirinkimo problema – tai saviraiškos ir savirealizacijos, savęs įtvirtinimo tam tikroje veikloje ir dvasinės harmonijos problema. Tik pasirinkęs tokį darbą, kuris atitinka jo dvasinius ir fizinius gabumus ir palinkimus, žmogus ras darbe vidinį pasitenkinimą, mėgs savo darbą, gerins ir tobulins jį. Tokį

sprendimą priimti pačiam jaunuoliui yra gana sunku. Dažnai jam reikia patarimo, o kartais vien pritarimo, paskatinimo siekti užsibrėžto tikslo, t.y. karjeros. Todėl reikalingi kompetentingi specialistai, pavyzdžiui, konsultantai, kurie galėtų padėti mokiniui adekvačiai įvertinti savo profesinį tinkamumą, pasiryžimą, interesus, gebėjimus, valią ir kt., patarti, kaip praktiškai patikrinti savo apsisprendimo pagrįstumą, konsultuoti visais profesinio pašaukimo atradimo aspektais.

Dar 1988 metais buvo parengta „Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija“, pagal kurią bendrąjį lavinimą buvo numatyta pertvarkyti demokratiniiais pagrindais bei grindžiant nacionaline kultūra. Ši švietimo samprata buvo pavadinta „Tautinės mokyklos koncepcija“. Remiantis šia koncepcija bendrojo lavinimo mokyklai keliamas toks pagrindinis uždavinys: atsigrežti į žmogų kaip į absoliučią vertybę „puoselėti fizinę ir psichinę mokinio prigimtį, sudaryti sąlygas atsiskleisti jo individualybei, pažadinti saviauklos ir savikūros siekimą, padėti tvirtus dorovės pamatus, ugdyti pilietiškumą ir atsakomybės jausmą“. Persitvarkančiai mokyklai diegiami švietimo tautiškumo, humanizmo ir demokratijos principai. Profesiniu rengimu siekiama išugdyti tokią asmenybę, kuri pati galėtų organizuoti savo profesinę veiklą ir asmeninį gyvenimą, būtų pasiruošusi kartu su kitais spręsti visuomenės problemas.

Šiuo metu Lietuvoje keičiasi bendros jaunosios kartos ugdymo nuostatos nuo sovietinės „tikslingo ugdymo teorijos“ prie siekimo padėti atsiskleisti geresiems ugdytinių asmenybės pradams. Humanistinės ugdymo nuostatos turi atsispindėti ir sprendžiant profesijos pasirinkimo psichologines bei pedagogines problemas, svarbiausia vertybe laikant kiekvienos asmenybės gerovę ir tik per ją einant į visuomenės ir valstybės suklestėjimą. Dabartinės demokratinės visuomenės ir laisvosios rinkos kūrimo Lietuvoje sąlygomis aktualu siekti optimizuoti jaunimo profesijos pasirinkimą, ypatingą dėmesį skiriant kvalifikuotoms pačios asmenybės pastangoms šioje srityje, nes dabar, kai susidaro galimybė laisvai pasirinkti profesiją, individualios kompetencijos ir asmeninės atsakomybės reikšmė labai padidėja.

1.4. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai

Pašaukimas – tai asmenybės veiklos motyvacinių, potencinių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo prasmę.

Kas yra pašaukimas – mažai nagrinėtas klausimas. Pašaukimu galima laikyti įgimus gabumus ir linkimus, galimybę pasiekti maksimalų darbo našumą ir rasti pasitenkinimą.

Jaunuoliui, gerai besimokančiam, nekyla problemų, tačiau tokių mažuma. Daugumai profesijos pasirinkimas – egzistencijos klausimas, todėl suprantama, kad jis neišvengiamas. Šnekamojoje kalboje žodis „pašaukimas“ suprantamas keleriopai: kaip žmogaus lemtis dirbti tam tikrą darbą („jis gimęs būti pedagogu“), kaip žmonių grupės paskirtis atlikti pilietiškai svarbią veiklą („karių pašaukimas ginti Tėvynę“) kaip tikslas, kuriam žmogus paskyrė savo gyvenimą („gydytoja iš pašaukimo“, kunigystė). Vadinasi, žmogų ar žmonių grupę tam tikrai veiklai „šaukia“ arba prigimtis, arba socialinės tikrovės reikalavimai, ar subjektyvūs gyvenimo tikslai. Jei pabandytume psichologiškai panagrinėti šiuos tris pašaukimo atvejus, pastebėtume, kad, pirmuoju - turima galvoje įgimti gabumai tam tikrai veiklai ir motyvai (poreikis kažkuo būti), antruoju – supratimai visuomeniškai svarbios pareigos, kuriai skiriama veikla, ir trečiuoju – nuoseklus profesinių tikslų, idealų siekimas, uždavinių vykdymas. Šiaip ar taip, visi šie atvejai apibūdina vieną asmenybės gyvenimo reiškinių – pašaukimą.

Profesijos rinkimosi procesą galima suprasti kaip profesinį vystymąsi. Šiame procese atsiskleidžia pašaukimas, kuriam susiformuoti padeda įvairūs veiksniai:

1. Socialiniai – ekonominiai;
2. ugdymo;
3. psichologiniai.

Visi šie veiksniai turi vienokios ar kitokios įtakos ne tik sveikam jaunuoliui, bet ir turinčiam fizinę negalę.

Socialiniai – ekonominiai veiksniai – tai gyvenamoji aplinka: tėvų socialinė-ekonominė bei kultūrinė padėtis, gamybinė-kultūrinė aplinka, uždarbis, mokslinė-techninė pažanga.

Didelę įtaką renkantis profesiją asmenybei daro tėvai, nes nuo jų rūpinimosi daug priklauso vaiko psichinė ir fizinė raida. Jie gali geriausiai jį pažinti ir vadovauti jo intelektualiam lavėjimui. Nustatyta, kad 1/3 mokinių klauso tėvų patarimo. **Šeima** – tai pagrindinis kanalas, per kurį veikia praktiškai visi socialiniai veiksniai. Būtent šeimoje pradeda formotis požiūris į visuomenę, kurioje gyvena, vertinant tiek jos teikiamas galimybes, tiek būdus, kaip įgyvendinti savo tikslus. Tėvai gali klaidingai patarti vaikams dėl to, kad neadekvačiai vertina jų gebėjimus. Jie dažnai pataria rinktis profesiją, kuri neatitinka jų išgalių, pasiduodami madingiems samprotavimams apie tam tikrą profesijų prestižą ar finansinę naudą. Kartais tėvai nori, kad vaikas realizuotų jų gyvenimo aspiracijas, t.y. pasirinktų tą profesiją, kurią jie patys norėjo įsigyti. Siūlydami vaikams profesiją, jie dažnai neatsižvelgia į vaiko sveikatos būklę, nepakankamai suvokia mokslo ir technikos revoliucijos laimėjimus ir jų nulemtą visų gyvenimo sričių pasikeitimą.

Šeimos įtaka profesijos pasirinkimui gali būti teigiama, kai ji teikia vaikui patarimų, palengvinančių pasirinkti profesiją, pabrėžia visuomeninę tos profesijos reikšmę, palankiai vertina paauglio bandymus pasirinkti, o kartu sutvirtina jo sprendimus, kai ugdo vaiko profesinius interesus ir mokėjimą savarankiškai save vertinti, moko apsvarstyti savo tinkamumą profesijai.

Šeimos įtaka vaiko profesiniam apsisprendimui gali būti neigiama, kai tėvai daro minėtąsias klaidas, kai pataria vaikui nesirinkti tam tikrų profesijų, kaip mažai apmokamų, nepatrauklių, reikalingų fizinių ir protinių pastangų arba ilgesnio mokymosi laiko, nuteikia jį priešišškai arba teikia neobjektyvią, net klaidingą informaciją apie profesijas ir joms rengiančias mokyklas.

Ypač didelę reikšmę jaunuoliams turi tėvo ir motinos profesijos. Profesinės dinastijos padeda iš kartos į kartą perduoti specialybės paslaptis, dešimtmečiais kauptą patyrimą, nuo mažens kryptingai ugdyti įgūdžius ir atskleisti gabumus. Poveikis yra ypač didelis, kai abu tėvai yra tos pačios profesijos. Imamasi konkrečių priemonių, norint, kad jų vaikai eitų tuo pačiu keliu. Jie nukreipia savo atžalas į specialias sustiprinto mokymo klases ar mokyklas, nuolat su jais dirba, kaupia profesinės literatūros bibliotekas ir pan. Bet yra ir tokių tėvų, kurie kategoriškai draudžia. Nereti atvejai, kai nugalėję tėvų nuomonę, o vėliau įsitikinusi savo netinkamumu tam darbui, profesija keičiama. Taigi tėvų nuomonė yra svarbi, bet galutinį sprendimą turi priimti pats vaikas. Jaunuoliui renkantis profesiją svarbios ne tik tėvų profesijos, bet ir kitų šeimos narių – senelių, brolių, seserų, kitų artimų giminių užsiėmimai. Ypatingai tėvų nuomonė turėtų būti svarbi jaunuoliui (ei) su fizine negale, nes šiuo atveju tėvai geriausiai pažįsta savo vaikus ir žino jų galimybes.

Profesijos pasirinkimą lemia ir asmens **lytis**. Yra nustatyta, jog 7-9 klasėse pradeda ryškiai skirtis mergaičių ir berniukų rūpinimasis profesine ateitimi. Mergaitės daug labiau rūpinasi savo asmenine-socialine raida ir savo mokymosi bei profesinės ateities planavimu, dažniau dėl to kreipiasi patarimų į profesinio orientavimo specialistus negu berniukai. Taip yra dėl to, kad tradiciškai mergaitėms būdinga didesnė priklausomybė nuo suaugusiųjų ir ilgesnis vaikiško nuoširdumo ir atvirumo su mokytojais laikotarpis. Tuo tarpu iš berniukų tikimasi didesnio autonomiškumo ir „vyriškumo“, sprendžiant savo problemas. Antra, kadangi berniukai pasiekia paauglystę vidutiniškai dvejais metais vėliau nei mergaitės (atitinkamai 15 ir 13 metų), tai ir šiam amžiui būdingą krizę patiria vėliau bei silpniau negu mergaitės. Nustatyta, kad 15 metų mergaičių turinčių aiškius profesinius ketinimus, yra daug daugiau nei šio amžiaus berniukų. Daroma išvada, jog šiuo laikotarpiu mergaitės jau turėtų gauti pirmąją profesinio orientavimo „porciją“.

Šiuo metu stereotipai apie lyčių, profesijos ir karjeros skirtumus, taigi ir apie moters pareigas visuomenei bei šeimai nebėra tokie įtakingi. JAV profesinio orientavimo specialistai stengiasi padėti jaunimui įsisąmoninti stereotipų vaidmenį renkantis profesiją, išmokyti merginas ir vaikus rinktis

laisvai ir su išmanymu. Kuriami netradicinių vaidmenų atlikimo modeliai – moterys, dirbančios vyriškus darbus, ir vyrai, užsiimantys „moteriška“ profesine veikla. Tėvai ir mokytojai skatinami atpažinti profesinius stereotipus mokymo programose, mokymo tekstuose, vaizdinėje medžiagoje, atkreipti į tai mokinių dėmesį.

Lietuvos jaunimo diferenciacija renkantis profesiją pagal lytį gana ryški. Tyrimai parodė būdingą berniukų orientaciją į techninio profilio profesijas (statyba, radiotechnika, mašinų ir prietaisų gamyba, ryšiai, žemės ir miškų ūkis, transportas ir kt.); mergaitės labiau linkusios į humanitarinius ir gamtos mokslus, meną, pedagogiką, sveikatos apsaugą, aptarnavimo sferą. Nustatyti ir merginų bei vaikų profesinio apsisprendimo motyvacijos, vertybinių orientacijų ir kt. skirtumai, tačiau kol kas nesirūpinama diferencijuoti profesinį orientavimą pagal lytį.

Ugdymo veiksniai. Vienas svarbiausių visuomenės socialinių institutų ne tik rengiant jaunimą savarankiškam gyvenimui, bet ir užtikrinant visuomenės vystymosi perspektyvą, yra mokykla. Tiek bendrojo lavinimo mokyklų, tiek Specialiųjų ugdymo centrų (vaikams su fizine negale) profesinio orientavimo uždaviniai yra plėtoti moksleivių profesinę patirtį, ugdyti profesinį kryptingumą, formuoti tinkamus profesijos rinkimosi motyvus ir padėti išsivirti pasirinktoje praktinės veiklos srityje. Mokykla perduoda naujajai kartai žmonijos sukaupą kultūrinį palikimą – žinias, normas ir vertybes, teikia profesinį parengimą, formuoja asmenybę. Žinios, sveikatos būklė, mokėjimai ir įgūdžiai visada veikia, dažnai ir lemia profesijos pasirinkimą. Pastebėta, kad mokiniai tų mokyklų, kur gerai tvarkomas profesinis orientavimas, greičiau profesiskai subręsta, tinkamiau apsisprendžia, ką veikti, baigus vidurinę ar specialiojo ugdymo centro mokyklą. Tyrimai rodo, kad mokytojų individuali įtaka mokiniui renkantis profesiją yra gana silpna.

Psichologiniai veiksniai, turintys įtakos jaunuolių profesiniam pasirinkimui yra šie:

1. Profesinis subrendimas.
2. Intelektas ir specialieji gabumai.
3. Poreikiai.
4. Interesai.
5. Vertybės.
6. Charakteris.

Profesinis subrendimas. Profesijos pasirinkimas – tai asmenybės gebėjimas sąmoningai numatyti atitinkamą darbo rūšį ir kelią specialybei įgyti. Vienas subrendimo veiksnių, renkantis profesiją yra patirtis (žinios, mokėjimai, įgūdžiai), įgyta teoriniame ir ypač praktiniame darbe. Savęs, kaip darbo ir santykių su aplinka subjekto, pažinimas formuoja savimone, kitaip tariant,

padeda save įvertinti. Sąveikoje su socialine aplinka ir darbu save galima įvertinti realiau. Susiformuoja labiau tikrovę atitinkantis (objektyvus) asmeninis statusas.

Intelektas – tai įgimtas mąstymo gabumas, protas; tai gabumas spręsti uždavinius, numanyti (intuicija); tai sugebėjimas prisitaikyti prie kintančių gyvenimo ir veiklos reikalavimų; kūrybinis gabumas, išmokimo gabumas ir t.t. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje intelektas siejamas ir su organizavimo prisitaikymo galimybėmis, t.y. su adaptacija. Tačiau atskirose veiklos srityse intelektas pasireiškia skirtingai, todėl kalbama apie teorinį, socialinį, praktinį, profesinį intelektą.

Teorinis intelektas – gabumas išmokyti, spręsti problemas, kurti nauja. Jis nėra vienalytis, vienoks - matematikų, kitoks - biologų ir pan.

Socialinis intelektas – pirmiausia organizaciniais, drausmingumo, dorovingumo bei paprasčiausio mandagumo sugebėjimais pasireiškiantis emocinis adaptyvumas tarpasmeniniuose, kolektyviniuose santykiuose. Teorinis intelektas operuoja daugiau sąvokomis, ženklais bei simboliais, o socialinis – dorovinėmis normomis, taisyklėmis, įstatymais.

Su intelektu siejasi ir specialieji gabumai: meniniai, psichomotoriniai, techniniai, komunikaciniai ir kt. Juos laiku pastebėjus ir praktiškai patikrinus, dažniausiai pasirenkama tinkama profesija.

Poreikis – tai pirmasis orientacinis profesijos pasirinkimo šaltinis. Tačiau poreikį patenkinus, noras praeina, todėl vien poreikiu remtis neatsargu.

Beveik prieš šimtą metų profesinio orientavimo pradininkas F. Parson (1909) suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas ir šių žinių derinimas, kuris padeda priimti teisingą profesinį sprendimą. Iki mūsų dienų buvo sukurta įvairių profesinio orientavimo, konsultavimo teorijų, išsikristalizavo psichologinės pedagoginės pagalbos renkantis profesiją būdai.

Profesinis jaunimo ugdymas yra integrali nuoseklaus švietimo sistemos grandis, teikianti galimybę įgyti pirminį profesinį išsilavinimą darbui įvairiose ūkinės ir kultūrinės veiklos srityse.

Pagrindiniai profesinio ugdymo uždaviniai – sudaryti jaunimui galimybę įgyti profesinį bei bendrąjį kultūrinį išsilavinimą, atitinkantį šiuolaikinį mokslo, technikos ir kultūros lygį bei pasirinkti profesinės veiklos sričiai keliamus reikalavimus; ugdyti nusiteikimą nuolatos tobulinti profesinę kvalifikaciją, rūpintis savo kultūrine branda, siekti prasmingos ir įvairiapusės asmenybės sklaidos.

Daugelis šiuolaikinių profesinės veiklos sričių reikalauja išsamių bendrojo lavinimo žinių, socialinės ir kultūrinės brandos, nuolatinio profesinės kvalifikacijos tobulinimo, atsižvelgiant į sparčią technikos ir technologinių procesų kaitą.

Profesinio rengimo sistema yra glaudžiai susijusi su kultūrine, ekonomine sfera, o jos veiklos rezultatai tiesiogiai veikia socialines gyvenimo sąlygas.

Profesinis mokymas yra sudėtinė švietimo sistemos dalis. Jo kaita priklauso nuo visos švietimo sistemos kaitos, o ypač nuo darbo rinkos pokyčių ir jos keliamų reikalavimų. Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama valstybinės švietimo strategijoje išskeltas švietimo plėtotos nuostatas, siekia sudaryti sąlygas įvairiausių poreikių ir gebėjimų asmenims siekti įgyti profesinę kvalifikaciją.

1.5. Motyvacijos ir motyvo sampratų apibrėžtis ir reikšmingumas asmenybei renkantis profesiją

Vaikui, turinčiam fizinę negalę, labai svarbu atkreipti dėmesį į motyvus, kurie bus itin svarbūs ir reikšmingi renkantis profesiją.

Žodis **motyvacija** yra kilęs iš lotyniško žodžio „morrere“ - judinti, skatinti. L. Raudonytė (2006) nurodo, kad terminas motyvacija dažniausiai vartojamas dviem prasmėm:

Motyvacija – veiklos skatulių sistema ir aktyvumo šaltinis; teorinis konstruktas, vartojamas paaiškinti elgsenos priežastį, kryptingumą, intensyvumą ir pastovumą.

Motyvacija – procesas reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu; procesas determinuojantis žmogaus aktyvumą, charakteristika, kitais žodžiais tariant, motyvavimas. Tas pats motyvacijos apibrėžimas tinka ir vaikui, turinčiam fizinę negalę.

Psichologai (Butkienė, Kepalaitė, 1996) teigia, kad motyvacija – tai veiksmų bei elgesio žadinimas ir skatinimas, vykstantys žmogaus psichikoje. Motyvacijos sąvoka gali aiškinti: psichinį akstiną (kad kažkas pradeda vykti); funkcinę kilmę (iš kur atsiranda postūmis ir kur link jis veda); elgesio įvairovę (kodėl vienas reaguoja vienaip, o kitas – kitaip). Motyvacija - tai tam tikro elgesio, veiksmų, tikslingos veiklos skatinimas, kurį sukelia įvairūs motyvai.

Motyvo sąvokos aiškinimas nėra vienareikšmiškas. Motyvai siejami su tikslu, paskata, interesais, nuostatomis, emocijomis ir kt. Vieni motyvai labiau skatina mokytis, kiti mažiau, vieni motyvai turi daugiau motyvacijos galių vyresniajame amžiuje, nes tuo laikotarpiu žmogus ima galvoti apie savo ateitį ir renkasi vieną ar kitą profesiją. Šiame kontekste labiausiai populiarūs motyvo ir poreikio sąsaja, ją akcentuoja dauguma motyvaciją nagrinėjusių mokslininkų (Jovaiša, 2005). Motyvas – tai, kas atsispindi žmogaus psichikoje vaizdo ar minties pavidalu ir nukreipia jo elgesį taip, kad būtų patenkintas tam tikras poreikis.

Žmonės dirba, kad patenkintų tam tikrą poreikį. Dauguma motyvacijos teoretikų daugiausia dėmesio skiria poreikiams nustatyti bei apsvarstyti, kaip poreikiai tenkinami ir kaip jie gali būti patenkinami. Žmogaus poreikiai – tai vidinė įtampa, kuri pasireiškia jausmu „man reikia“. Suvoktas

poreikis nusakomas noru. Poreikiai gali būti pirminiai (dar vadinami fiziologiniais: maistas, miegas ir t.t.) ir antriniai (socialiniai, psichologiniai: pareigos, karjera). Kiekvieno žmogaus poreikiai skirtingi. Visi jie priklauso nuo laiko ir konkrečių socialinių, ekonominių ir politinių sąlygų.

Profesijos rinkimasi taip pat įtakoja įvairūs motyvai. Motyvas - tai elgsenos (veiklos ir elgesio) priežastis. Jis skatina veiksmus siekiant tikslo. Motyvas kyla tada, kai atsiranda sąveika tarp poreikio ir objekto (situacijos).

Mokinių profesijos rinkimosi motyvai gali būti veiksmingi (jie lengvai nusprendžia kuo būti), neveiksmingi (turi motyvų, bet jie nepadeda profesiskai apsispręsti). Dalis mokinių neturi reikšmingesnių motyvų, todėl jiems sunku pasirinkti profesiją.

Labai svarbu asmens tinkamumas profesijai. Profesinis tinkamumas - tai žmogaus dalykinis, fizinis, psichinis ir dorovinis gebėjimas dirbti geriau nei vidutiniškai. Nustatant žmogaus profesinį tinkamumą, svarbu atsižvelgti į profesinio augimo, tobulėjimo, karjeros galimybę perspektyvoje. Profesija turi būti geriausia sąlyga žmogaus gabumams ir jo asmenybei plėtotis.

Šiame darbe didelis dėmesys bus skiriamas profesijos pasirinkimo, vaikų turinčių fizinę negalę, motyvacijai, kuri apibūdinama kaip hierarchinė motyvų kaita, lemianti kryptingą asmens apsisprendimą ir elgesio strategiją siekiant galutinio tikslo.

Išanalizavus ir apibendrinus daugelio mokslininkų pateiktus motyvacijos ir motyvo apibūdinimus, galima teigti, kad tik tolima motyvacija – ateities, gyvenimo prasmės – teikia jėgų nugalėti kasdienius sunkumus, džiaugsmingai mokytis, augti harmoningai, dorai, išmintingai ir mylinčiai kitus žmones asmenybei. Ateities motyvai ateina į sąmonę žmonių, kurie nuo pat vaikystės jautėsi lygiateisiški, vertingi ir dalyvauja gyvenime, matydami dvasingo gyvenimo pavyzdžius (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Pagrindinės motyvacijos teorijos. Kiekviena motyvacijos teorija mėgina apibūdinti, kokie žmonės yra ir kokie gali tapti. Todėl įprasta sakyti, jog motyvacijos teorija išreiškia ypatingą požiūrį į žmones. Motyvavimo teorijas sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Teorijos, kurios grindžiamos žmonių poreikiais, nuo kurių priklauso jų elgsena. Jos stengiasi rasti atsakymą, kodėl atsiranda motyvacija ir kas ją sąlygoja (turininės teorijos).

2. Teorijos, pagrįstos žmonių elgsena, kurią sąlygoja jų lūkesčiai bei savo elgesio pasekmių suvokimas. Jos dar gali būti vadinamos procesinėmis teorijomis. Šios teorijos paaiškina, kaip veikia motyvacija, kaip ji vystosi ir apsisprendžia darbuotojų elgesį. Nors šios teorijos įvairiais klausimais nesutampa, tačiau ir nepaneigia viena kitos. Jos efektyviai taikomos sprendžiant kasdienius žmonių veiklos stimuliavimo uždavinius.

Procesinės motyvacijos teorijos. Jos stengiasi paaiškinti motyvavimo proceso esmę, veikimo proceso principus, dinamiką, specifinio elgesio pasireiškimo modelius. Šio tipo teorijos neginčija poreikių egzistencijos, bet teigia, jog individualias individo ypatybes lemia ne vien jie. Proceso motyvacijos teorijos analizuoja, kaip žmonės pasirenka elgesio modelius ir priimto sprendimo efektyvumo vertinimą, siekdami patenkinti individualius poreikius.

Turinio motyvacijos teorijos. Turininės motyvacijos teorijos remiasi vidinių žmogaus paskatų, vadinamų poreikiais, identifikavimu. Šie poreikiai skatina žmogų pasirinkti atitinkamą elgesį. Poreikiai transformuojasi į vidines paskatas, kurių įtakoje formuojasi atitinkami individo elgesio stereotipai. Šios krypties atstovų įvestos sąvokos poreikis, stimulus, tikslas, motyvas naudojamos žmogaus elgesiui tirti, įvertinti ir pagrįsti.

Turininėse teorijose motyvacija apibrėžiama kaip tam tikro elgesio, veiksmų, tikslingos veiklos skatinimas, kurį sukelia įvairūs motyvai, t. y. motyvacija – tai poreikis, skatinantis mus veikti vardan tam tikro tikslo.

Turininės krypties atstovai teigia, kad žmogaus darbinės veiklos struktūroje pradiniai yra poreikiai, kurie per interesus ir motyvus skatina žmones veikti. Poreikis apibūdinamas kaip objektyvi būtinybė, reikalaujanti patenkinti organizmo gyvybingumą bei asmenybės tobulinimą. Taigi poreikiai yra žmogaus aktyvumo šaltinis. Sakome, kad žmogus turi poreikį, jeigu jis jaučia kažkokį vidinį ar išorinį trūkumą. Visus poreikius galima suskirstyti į pirminius ir antrinius. Pirminiai poreikiai - tai žmogaus įgimti poreikiai (valgymas, miegas ir t.t.). Antriniai poreikiai - tai psichologiniai poreikiai (sėkmės poreikis, garbės poreikis ir t.t.). Antriniai poreikiai vystosi tobulėjant žmogaus asmenybei, didėjant jo gyvenimo patirčiai. Poreikių neįmanoma numatyti. Apie jų egzistavimą galima spręsti iš to, kaip elgiasi žmogus. Kai žmogus jaučia poreikį, tai jis skatina žmogaus norą veikti ir pasiekti tikslą. Tikslą žmogus supranta kaip priemonę savo poreikių patenkinimui. Pasiekęs tikslą, žmogus savo poreikius arba patenkina, arba nepatenkina, arba patenkina iš dalies (Raudonytė, 2006).

Iš poreikių būtinumo pabrėžimo išplaukia interesai – žmogaus nusistatymas objekto atžvilgiu, dėmesio kryptingumas. Teigiamos interesų savybės – jų turiningumas ir platumas. Žmogaus darbinei veiklai svarbu yra interesų patvarumas ir veiksmingumas, todėl interesų nebuvimas skatina pasyvumą, nuobodulį, apatiją, nusivylimą darbu, specialybe. Stabilūs ir stiprūs interesai subrandina žmogaus veiklos motyvus. Motyvas suprantamas kaip įgimtas poreikis, kaip

vidinės pusiausvyros su supančia aplinka suardymas. Bene išsamiausiai motyvas apibūdinamas kaip vidinė paskata, akstinas, impulsas ar ketinimas, verčiantis žmogų vienaip ar kitaip daryti ar elgtis.

Visi šie motyvai atsispindi poreikių teorijose, kurios dėmesį telkia į tai, ko žmogui reikia, kad gyventų pilnavertį gyvenimą. Praktiškai poreikių teorijos nagrinėja tą vaidmenį, kurį darbas vaidina tenkinant šiuos poreikius.

Remiantis poreikių teorija, asmuo motyvuotas tada, kai jis gyvenime dar nepasiekė tam tikro pasitenkinimo lygio. Yra daug įvairių poreikių teorijų ir jos skiriasi priklausomai nuo to, kokius lygius išskiria ir kaip supranta poreikių patenkinimą.

Renkantis profesiją, dar reikia įvertinti ir žinoti kitus **motyvacijos veiksnius**: interesus, vertybes, idealus, į kuriuos įsigilinti lengviau, suvokus poreikius.

Interesas - pastovesnis profesijos rinkimosi motyvas. Genetiškai interesą galėtume paaiškinti kaip reliatyviai pastovų poreikį sužinoti, tirti. Interesą iš vidaus stimuliuoja tie patys veiksniai kaip ir poreikius. Profesinis interesas suprantamas dvejopai:

- 1) kaip poreikis susipažinti su profesija ir ją tirti;
- 2) kaip ilgalaikis gilinimasis į ją dirbant.

Kai atsiranda profesinis interesas, spręsti, kokia veiklos sritis asmenybę domina, bet tai dar nieko nepasako, kokią veiklą žmogus rinksis. Į šiuos klausimus galima atsakyti, nustačius asmenybės galimybes (intelektą, specialiuosius gabumus) ir atitinkamą motyvaciją.

Vertybės – yra tai, ko žmogus ypač ieško savo biologiniams, materialiniams, socialiniams ar dvasiniams poreikiams patenkinti. Ji dar gilesnis ir patvaresnis psichinis darinys negu interesai. Vertybės asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas. Tačiau jos nepadedą konkretizuoti pasirenkamos profesijos, nes vieną ir tą pačią vertybę gali atitikti daugelis profesijų (Juodraitis, 1999).

Profesijos rinkimosi procese tam tikrą vaidmenį vaidina ir žmogaus charakteris ir temperamentas. Yra profesijų, kurias gali pasirinkti tik tam tikro temperamento žmogus. Bet, antra vertus, daugelį profesijų gali rinktis žmonės įvairių temperamentų, nes nuo šių priklauso ne tiek veiklos kokybė, kiek stilius.

Žmogus yra biosocialinė būtybė, todėl nuo to, ką davė gamta, ką sugadino ir ką išugdė socialinė aplinka, priklauso kiekvieno ateitis. Turima galvoje tiek fizinė, tiek dvasinė sveikata. Nors liga riboja vaikinų ar merginų rinkimosi galimybes, jaunimo profesinės orientacijos, nuostatos, valia ir pasiryžimas gali nugalėti likimą.

Pagrindinės grupės veiksnių, turinčių didesnės ar mažesnės įtakos galutiniam profesiniam apsisprendimui:

- 1) asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės;
- 2) asmenybės kryptingumas;
- 3) informacijos kiekis apie profesiją;
- 4) emocinis santykis su profesija;
- 5) socialiniai skatuliai.

Pasirinkus netinkamai profesiją (t.y. profesija neatitinkanti lūkesčių ar fizinių galimybių) taikomi profesinės reabilitacijos modeliai.

Lietuvos invalidų reikalų taryba išskiria šias profesinės reabilitacijos prioritetines sritis:

- atstatyti neįgaliųjų darbinius ir profesinius įgūdžius, perkvalifikuoti arba mokyti naujų profesijų;
- didinti neįgaliųjų profesinį mobilumą darbo rinkoje, mokyti ir perkvalifikuoti paklausiomis rinkoje specialybėmis, pirmumą teikti sunkios negalės asmenims;
- reabilitacijos proceso metu siekti atstatyti ne mažiau kaip 50 procentų neįgalaus asmens profesinių gebėjimų dirbti (fiziškai, protišcai, psichologiškai);
- skatinti ir remti neįgaliųjų motyvaciją dirbti;
- įgyvendinti nuostatą, kad profesinė reabilitacija yra nedaloma kompleksinės reabilitacijos sistemos dalis ir užtikrinti sistemos nuoseklų veikimą bei finansavimą;
- įdiegti profesinio darbingumo nustatymo sistemą;
- įdiegti profesinių įgūdžių (išlikusių, įgytų) įvertinimo metodikas;
- rengti ir vykdyti tikslines standartizuotas profesinio mokymo ir perkvalifikavimo programas neįgaliesiems;
- pritaikyti neįgaliesiems paklausių profesijų mokymo ir perkvalifikavimo programas.
- sukurti integruotą informacinę įdarbinimo sistemą;
- sukurti informacinę profesinės reabilitacijos sistemą;
- skatinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą organizuojant profesinę reabilitaciją.

Neįgalaus asmens sugebėjimas dalyvauti įvairiose užimtumo formose tiesiogiai priklauso nuo taikytų kompleksinės reabilitacijos priemonių efektyvumo ir specialiųjų poreikių tenkinimo lygio. Didėjant neįgaliųjų skaičiui ir vyraujant sunkioms negalės formoms sudėtinga rasti darbą sunkiausią

negalią turintiems asmenims. Vykdomos užimtumo programos ir realus įdarbinimas prieinami lengvesnes negales turintiems asmenims. Silpnai išvystytos pagrindinės užimtumo formos (įdarbinimas, darbo terapija ar bendras užimtumas) neleidžia neįgaliesiems aktyviai konkuruoti darbo rinkoje.

Profesijos mokoma ir mokykloje: perteikiamos ne tik profesinės žinios, įgūdžiai ir gebėjimai, bet ir mokoma bendrųjų dalykų. Tradiciškai didelė reikšmė teikiama specialybės teoriniam mokymui, mokymo sąlygos būna dažnai nutolusios nuo realios gamybos. Dėl nepakankamo finansavimo dažnai mokyklų materialinė bazė neatitinka rinkos keliamų reikalavimų. Net jei ir mokyklų dirbtuvės įrengtos (kaip Lietuvos reabilitaciniame profesinio rengimo centre), dėl skiriamų lėšų trūkumo sunku tinkamai organizuoti gamybinį mokymą. Šis modelis Lietuvoje yra dominuojantis – ne išimtis ir neįgaliųjų profesinio rengimo sistema.

Ar šis modelis yra tinkamiausias neįgaliųjų profesiniam rengimui ir reabilitacijai? Kaip rodo atliktas tyrimas (Baranauskienė, 2002), profesinio rengimo ir su juo susijusių specialistų, darbdavių nuomonė vienareikšmiška. Būtent mokyklinis modelis tarp respondentų mažiausiai populiarus. Respondentai pasisako už rinkos liberalųjį ir dualinį profesinio rengimo modelius. Labiau negu kiti respondentai už rinkos modelį pasisako darbo biržos specialistai ir pedagogai. Tuo tarpu darbdaviai ir mokslininkai labiau pritaria dualiniam profesinio rengimo modeliui (Baranauskienė, 2002).

1.6. Teisinė bazė Lietuvoje, skirta neįgaliųjų švietimui bei profesiniam parengimui

Šiuo metu įvairias žmonių su negalia gyvenimo sritis reglamentuoja apie 70 teisės aktų. Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo (2004) nuostatos įrašytos į svarbiausius teisės aktus, reguliuojančius sveikatos priežiūros, pensijų, kompensacinės technikos skyrimo, transporto lengvatų, darbo santykių, ugdymo, sporto, socialinių paslaugų, laidojimo pašalpų skyrimo, prarastų indėlių kompensavimo, komunalinių paslaugų, mokesčių lengvatų, aplinkos pritaikymo ir kitus klausimus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 5 d. nutarimas Nr. I-352 „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“ (Žin., 1990, Nr. 20-513) – pirmasis teisės aktas, reglamentuojantis žmonių su negale teisinę padėtį.

Lietuvos Respublikos Seimas 1991 m. lapkričio 28 d. priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą, kuris reguliuoja invalidumo nustatymą, medicininę, profesinę ir socialinę žmonių su negalia reabilitaciją, aplinkos pritaikymą, ugdymą, mokymą, nustato teises, ekonomines ir organizacines integracijos į darbo rinką, profesijos įgijimo, dalyvavimo visuomeniniame gyvenime garantijas. Šie teisės aktai yra pagrindiniai dokumentai, atspindintys Lietuvos žmonių su negalia socialinės integracijos raidą.

Lietuvos Respublikos Seimas 1994 m. birželio 23 d. ratifikavo Tarptautinės darbo organizacijos konvenciją Nr. 159 „Dėl (invalidų) profesinės reabilitacijos ir užimtumo“ (Žin., 1996, Nr. 30-741). Kiekviena Tarptautinės darbo organizacijos narė įsipareigoja sudaryti žmogui su negalia galimybę gauti, išsaugoti tinkamą darbą, daryti profesinę karjerą, taip pat siekti tokio žmogaus socialinės integracijos.

Neįgaliųjų teisių konvencija (2007 m. vasario 23 d.). Šios Konvencijos tikslas – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui.

1996 m. Europos Komisija (EK) patvirtino naują strategiją, atitinkančią 1993 JTO standartines taisykles, ir paskelbė dokumentą dėl lygių neįgaliųjų galimybių ir naujos EK strategijos neįgaliesiems (Equality of Opportunity for People with Disabilities – A New Community Disability Strategy 1996).

Nauja Europos Komisijos neįgaliųjų strategija 1996 m. pabaigoje buvo politiškai patvirtinta Europos ministrų Tarybos rezoliucijoje (Resolution of the Council of Ministers, December 1996). Neįgalių asmenų ugdymas pateiktas kaip vienas iš 5 prioritetinių Naujos strategijos kryptių, pažymint jog atsisakoma tradicinio segregacinio požiūrio ugdyti neįgaliuosius specialiosiose mokyklose ir politiškai skatinama ir remiama jų integracija į bendro ugdymo institucijas. Naujos Europos politikos neįgaliesiems rėmuose (The New Disability Policy Framework) (50) aiškiai konstatuojama, jog atsisakoma medicininio–reabilitacinio požiūrio neįgaliųjų politikoje, pilnai pripažįstant neįgalių asmenų skirtumus ir jų specialiuosius poreikius, jų lygias teises ir galimybes, atmetant segregacijos ir dezintegracijos politiką bei realiai šalinant kliūtis jiems įsijungti į visuomenę (*inclusion*) plačiame socialinių ir ekonominių santykių bei politikos kontekste.

Be minėtų teisės aktų, neįgaliųjų švietimui ir profesiniam rengimui nemažą dėmesį skiria ir kiti teisiniai ir švietimo dokumentai: Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), Lietuvos Respublikos Biudžetinių įstaigų įstatymu (1995), Invalidų socialinės integracijos (1991), Socialinių paslaugų

(1996), Vaiko teisių apsaugos pagrindų (1996), Švietimo (2006), Specialiojo ugdymo (1998), Sveikatos sistemos (2005) ir kitais įstatymais, Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija (1995), Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Švietimo ir mokslo ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos teisės aktais.

1.7. Fizinę negalę turinčių vaikų institucinis ugdymas Lietuvoje

Lietuvoje tik dviejuose miestuose – Kaune ir Šiauliuose, veikia Specialiojo ugdymo centrai, kuriuose vaikai su fizine negale, gali mokytis ir baigti vidurinę mokyklą, jiems pritaikytose patalpose, bei pagal specialiai parinktas mokymosi programas. Kituose miestuose vaikai su fizine negale mokomi namuose, arba yra integruojami į bendrojo lavinimo mokyklas.

Šiaulių specialiojo ugdymo centras. Šiaulių miesto lopšelis – darželis „Du gaideliai“ atidarytas 1976 m. lapkričio 28 d. iki 1992 m. buvo bendrojo ugdymo ikimokyklinė įstaiga. 1992 m. rugsėjo 1 d. pradėjo veikti 3 specialiosios ikimokyklinės grupės vaikams, turintiems judesio ir padėties bei kompleksinius sutrikimus. 1994 m. lopšelis - darželis „Du gaideliai“ reorganizuotas į darželį – mokyklą specialiųjų poreikių vaikams. 1999 m. rugsėjo 1 d. Šiaulių miesto tarybos sprendimu darželis – mokykla reorganizuotas į Šiaulių specialiojo ugdymo centrą, leista vykdyti pagrindinį ugdymą vaikams, turintiems judesio ir padėties bei kompleksinius sutrikimus. 2004 m. rugsėjo 1 d. įsteigta 11 klasė, pradėtas vykdyti vidurinis ugdymas vaikams, turintiems judesio ir padėties bei kompleksinius sutrikimus.

Šiame centre vykdomos formaliojo švietimo programos: ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ir adaptuotos pradinio, pagrindinio, vidurinio bei specialiojo ugdymo programos.

Priėmimo į mokyklą sąlygos: priimami Šiaulių miesto vaikai, turintys judesio ir padėties bei kompleksinius sutrikimus.

Be pagrindinės ugdomosios veiklos Šiaulių specialiojo ugdymo centras:

- Kompleksiškai vertina vaikų sveikatą, raidą, gebėjimus ir ugdymo(si) sunkumus.
- Bendradarbiauja su ugdytinių tėvais, teikia vaikams kompleksinę pedagoginę, psichologinę, socialinę ir reabilitacinę pagalbą.
- Ugdo vaikus pagal bendrojo lavinimo programas.

- Vertina kiekvieno vaiko ugdymo(si) sunkumus ir padedame juos įveikti.
- Kiekvienam vaikui parenka jam tinkamiausias ugdymosi programas, jas priderina prie bendrojo lavinimo programų.
- Šalina kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus.
- Bendrose bei individualiose gydomosios mankštos, kineziterapijos pratybose koreguoja judesio ir padėties sutrikimus.

Baigę Šiaulių specialiojo ugdymo centro pradinę, pagrindinę ir vidurinę mokyklą, moksleiviai įgyja pradinį, pagrindinį, vidurinį išsilavinimą ir gauna pradinės, pagrindinės bei vidurinės mokyklos baigimo pažymėjimus. Gabesniesiems moksleiviams, kurie gali judėti savarankiškai, rekomenduojama tęsti mokymąsi Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose.

Šiaulių specialiojo ugdymo centras tarpininkauja, kad moksleiviai pirmumo tvarka būtų priimti mokytis Šiaulių Janonio gimnazijoje.

Kiekvienas moksleivis ugdomas pagal jo poreikius ir galimybes atitinkančią programą.

Kauno specialiojo ugdymo centras. Centras yra valstybinė stacionari socialinė globos įstaiga vaikams invalidams nuo 6 iki 18 ir jaunimui iki 29 metų amžiaus, turintiems intelekto sutrikimų bei sergantiems lėtinėmis psichikos ligomis, kuriems būtina socialinė globa, specialusis ugdymas ir slauga bei priežiūra. Pensionatas pradėjo veikti 1924 m. kaip defektyvių vaikų prieglauda (izoliatorius) Kauno Šv. Trejybės bažnyčios Vaikelio Jėzaus draugijos pastangomis. Vėliau prieglauda buvo pavadinta Vilijampolės psichiškai atsilikusių vaikų namais. 1979 m. – Vilijampolės vaikų internatu, 1990 m. – Vilijampolės vaikų pensionatu. 2000 m. rugpjūčio 3 d. perregistruotas į Vilijampolės vaikų ir jaunimo pensionatą. Šiuo metu Vilijampolės vaikų ir jaunimo pensionato pastato patalpos labai išsiplėtė, nes 1988 m. buvo pradėta 150 vietų priestato su reabilitacijos kompleksu statyba, kuri buvo baigta 2004 m. Vilijampolės vaikų ir jaunimo pensionate 2004 m. buvo įkurtas metodinis centras, kuris organizuoja įvairius socialinius mokymus.

Šiame centre mokosi ir vaikai turintys fizinę negalę. Jiems teikiamos šios paslaugos:

- masažas;
- fizioterapija;
- kineziterapija;
- relaksacija;
- hipoterapija (jojimo terapija);
- hidroterapija (plaukimas).

Darbo terapijos ir užimtumo paslaugos:

- siuvykla (atliekami nesudėtingi užsakymai);

- mokoma tekstilės darbų (siuvimas, skiautiniai darbai);
- rankų darbai (mokoma mezgimo, siuvinėjimo, puokščių komponavimo);
- technikos darbai (konstruoja iš medžio, metalo, atlieka nesudėtingus technikos remonto ir išardymo darbus);

- keramikos darbai;
- aplinkos tvarkymas;
- šiltnamio darbai.

Papildomojo ugdymo paslaugos:

- meno saviraiška (dailė, muzika, judesio teatras);
- sportas

Veikia dienos ir laikinos globos grupės Kauno miesto ir rajono protinę negalę turintiems vaikams;

Apibendrinant mokslinę literatūrą bei teisinius ir švietimo aktus nagrinėjamu klausimu galima teigti, jog būtini pokyčiai specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo politikoje.

Specialiojo ugdymo reformos negalima atmesti, argumentuojant bloga ekonomine situacija Lietuvoje, nes integracinė specialiųjų poreikių asmenų ugdymo politika reikalautų mažiau resursų nei dabartinė – segregacinė, jeigu būtų parengta ir vykdoma nacionalinė specialiojo ugdymo reformos strategija, koordinuojami atitinkamų vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų veiksmai ir atsakomybė šioje srityje bei kontroliuojamas valstybės biudžeto ir tarptautinių organizacijų lėšų, dabar skiriamų neįgaliųjų socialinei politikai vykdyti, tikslingas panaudojimas.

2. VAIKO SU FIZINE NEGALE PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVACIJOS EDUKACINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo organizavimas ir imties charakteristika

Siekiant atlikti vaiko su fizine negale profesijos pasirinkimo motyvacijos tyrimą, surinkti kiekybiškai reikšmingus duomenis, buvo sukurtas tyrimo instrumentas – anketinė apklausa raštu, leidžiantis geriausiai ištirti respondentų nuomones, nuostatas, požiūrius. Šis tyrimo metodas pasirinktas dėl galimybės per trumpą laiko tarpą apklausti reikiamą skaičių respondentų. Duomenų apdorojimui galima naudoti įvairias kompiuterines apdorojimo programas. Analizuojant, tyrimo duomenis galima išskirti vyraujančias nuomones, nuostatas, požiūrius bei tendencijas. Respondentams akcentuota, kad anketos – anoniminės. Anonimiškumas – labai svarbus respondentui. Dėl šios priežasties respondentai laisviau reiškia savo nuomonę, pateikia tikslesnę ir išsamesnę informaciją. Taigi, manytume, kad gauti duomenys bei atlikta duomenų analizė realiai atspindės situaciją ir tendencijas.

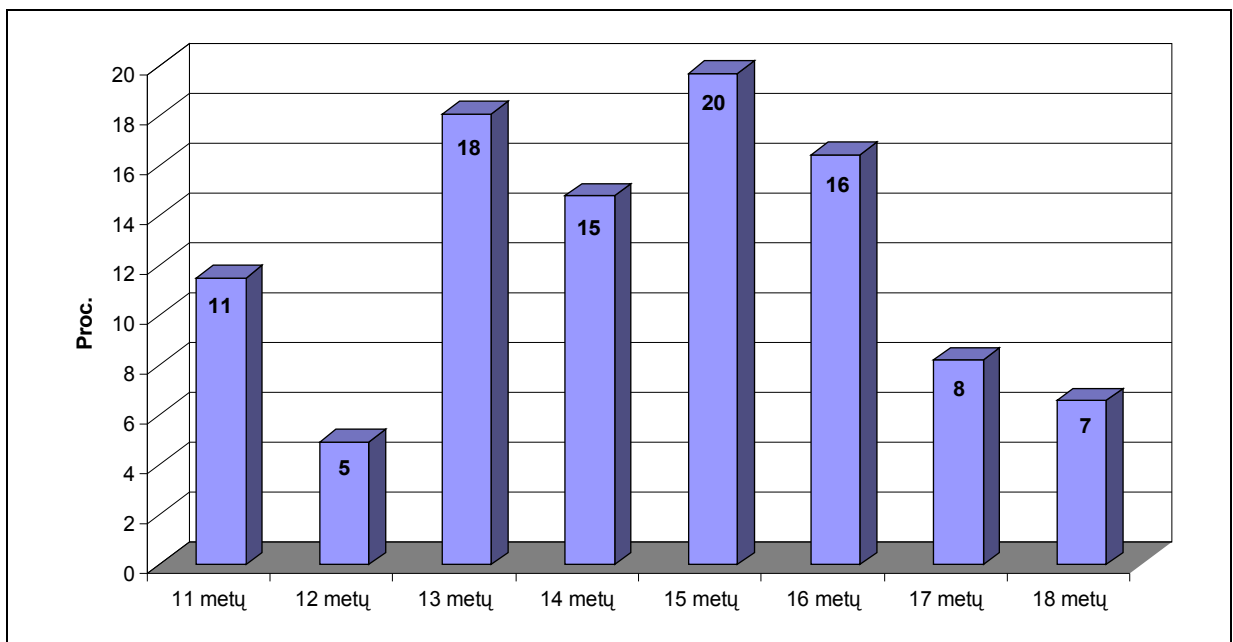
Tyrimo instrumentas – anketa – pusiau uždaro tipo (1 ir 2 priedai). Anketą sudaro keturi klausimų blokai:

1. Demografinis (klausimai, apimantys gyvenamąją vietą, lytį, amžių);
2. Šeimos (klausimai, apimantys šeimos aprašymą);
3. Vaikų pomėgių ir siekių (klausimai, apimantys savęs vertinimo aspektus ir pomėgius);
4. Profesijos pasirinkimo veiksnių (klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia profesijos pasirinkimą, kokie svarbiausi profesijos pasirinkimo aspektai).

Tyrimas buvo atliekamas Šiaulių specialiojo ugdymo centre ir Kauno specialiojo ugdymo centre. Tyrime dalyvavo dvi respondentų grupės – 5–8 klasių moksleiviai bei 9–12 klasių moksleiviai. Tokios respondentų grupės išskirtos tikslingai, siekiant įvertinti profesinio kryptingumo formavimąsi mokykliniame amžiuje. Veiksniai, susiję su profesinio kryptingumo formavimusi, priklauso nuo respondentų amžiaus: skirtingo amžiaus moksleiviams, skirtingai vertina profesijos pasirinkimo veiksnius, motyvaciją, net tas pačias profesijas traktuoja skirtingai, akcentuodami vienokius ar kitokius profesijos pasirinkimo aspektus. Įvertinus šiuos skirtumus, tikslinga respondentus išskirti pagal amžių į dvi grupes, neišskiriant pagal miestus, siekiant įvertinti vaikų, turinčių fizinę negalę profesijos pasirinkimo motyvaciją.

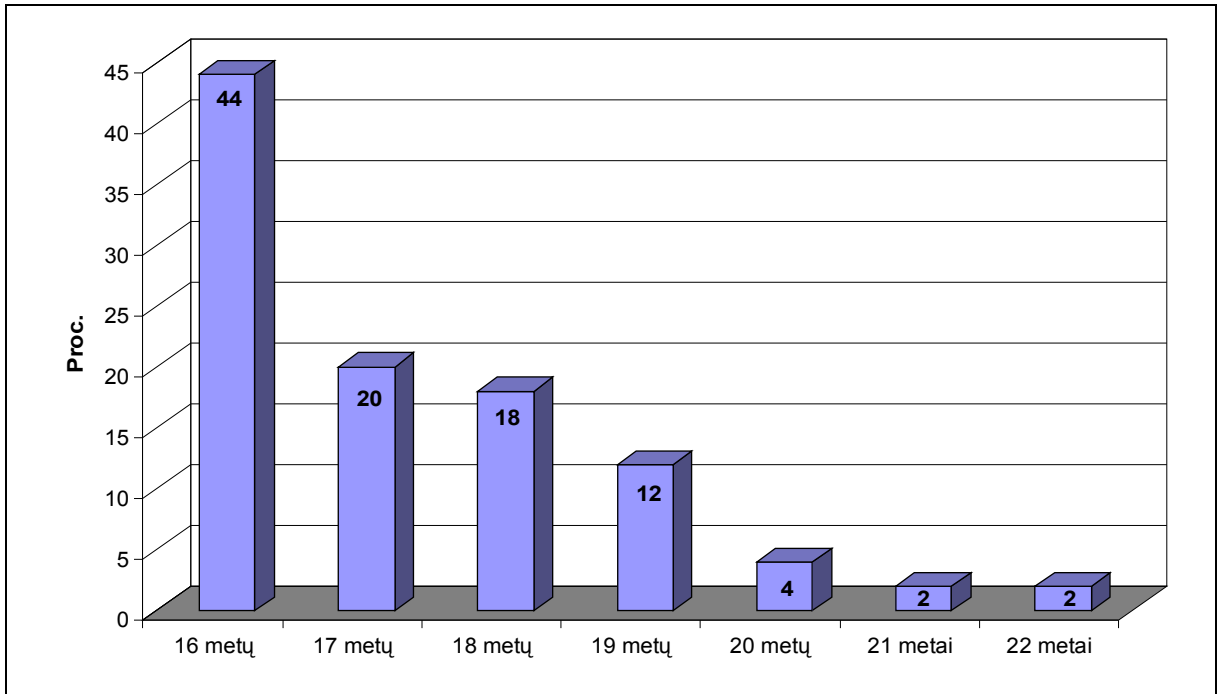
Dėl respondentų grupės specifiškumo buvo apklausta 43 proc. specialiųjų ugdymo centrų moksleivių. Iš viso apklausti 134 respondentai. 61 respondentas 5–8 klasių grupėje ir 73 respondentai 9–12 klasių grupėje.

Tyrimė dalyvavo visų amžiaus grupių moksleivių (11–18 metų) 5–8 klasių moksleivių grupėje (1 pav.). Aktyviausiai tyrimė dalyvavo 13–16 metų moksleiviai. Mažiausiai apklausta 12 metų moksleivių. Akcentuotina tai, kad susidomėjimas būsimois profesijomis prasideda nuo dvylikos metų, tačiau realiai vertinti savo gebėjimus vaikai pradeda tryliktaisiais ar keturioliktaisiais gyvenimo metais. Taigi, vertinant gautus tyrimė duomenimis, bus atsižvelgiama į respondentų pasiskirstymą pagal amžių, stengiantis įvertinti galimas korekcijas klases, kurioje mokosi moksleivis, ir amžiaus atžvilgiu.

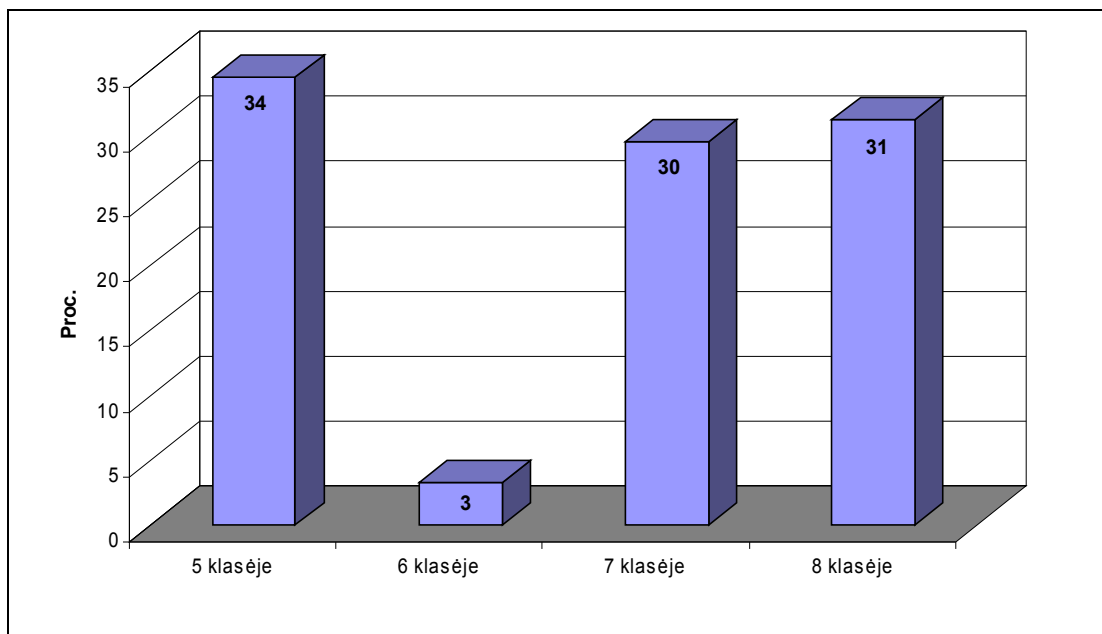
1 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal amžių (N = 46)

Tyrimė dalyvavo 73 (16-22 metų) 9–12 klasių moksleiviai (2 pav.). Aktyviausi buvo 16 metų moksleiviai (44 proc. visų apklaustųjų). Mažiausiai apklausta 20–22 metų respondentų. Pažymėtina tai, kad tyrimas buvo atliekamas specialaus ugdymo įstaigose, kuriose mokosi ir vyresnio amžiaus moksleiviai (dėl įvairių priežasčių besimokantys žemesnėse klasėse, ar negalėję mokyklos baigti anksčiau). Analizuojant šių amžiaus grupių anketas, atsižvelgiama į tai, kad paauglystėje neišvengiamai tenka rinktis profesinio mokymosi ir veiklos kelią, todėl motyvai, kuriais remiantis moksleiviai renkasi vienokią ar kitokią profesiją, itin reikšmingi. Analizuojant gautus duomenis, atkreipiamas dėmesys į moksleivių interesus, gebėjimus, patyrimą, motyvus renkantis profesiją.

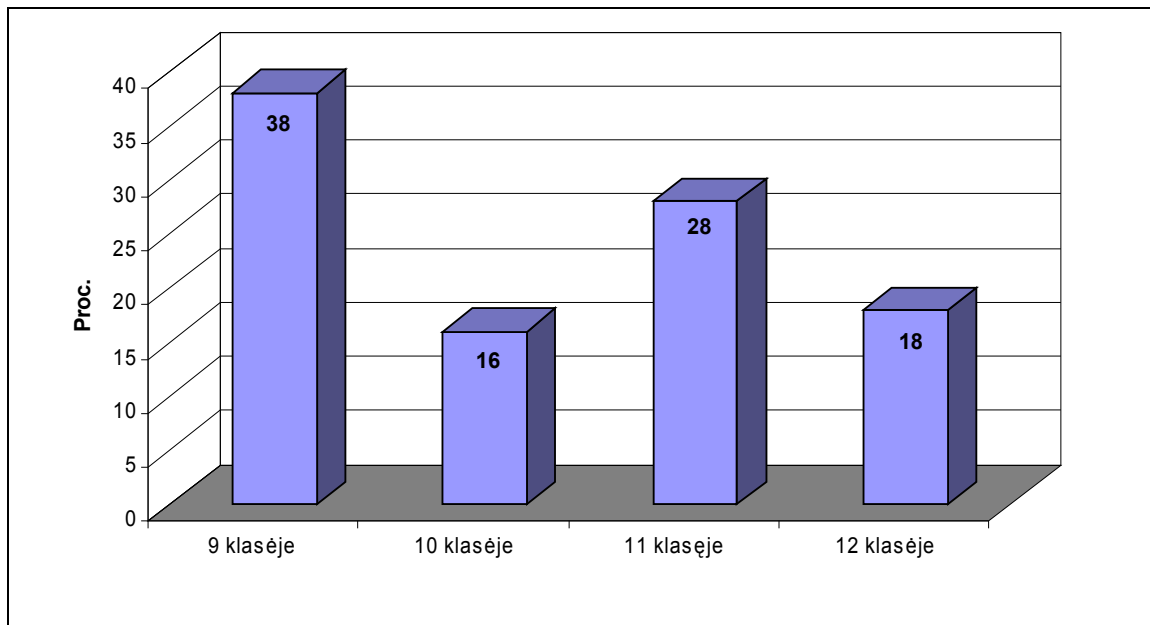

2 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal amžių (N = 54)

Dauguma tyrime dalyvavusių 5-8 klasių grupės respondentų mokosi 5 klasėje (34 proc.). Mažiausiai – 6 klasėje (3 proc.). 7 ir 8 klasėse mokosi beveik po lygiai respondentų – atitinkamai 30 ir 31 proc. (3 pav.).

3 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal klasę (N = 46)

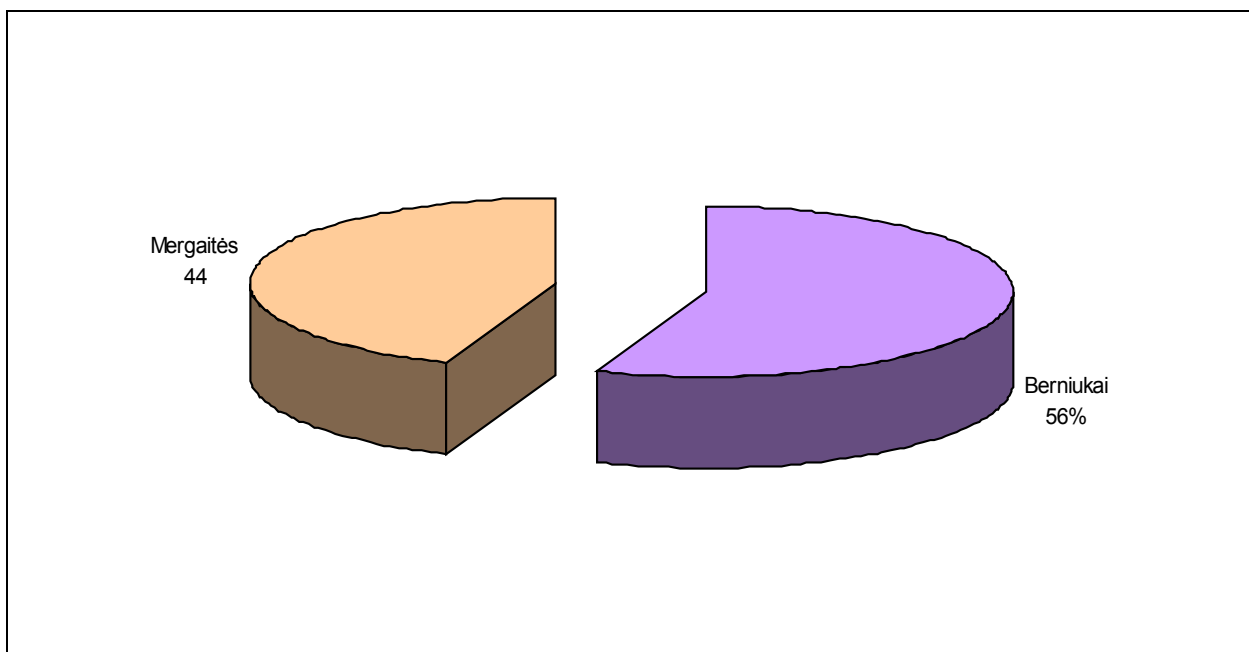

4 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal klasę (N = 54)

9–12 klasių grupėje daugiausiai respondentų mokosi 9 klasėje (38 proc.), mažiausiai – 10 klasėje (16 proc.) (4 pav.). Atkreiptinas dėmesys į 12 klasėje besimokančius respondentus (18 proc. visų apklaustųjų). Pastarieji, baigę dvyliką klasių, turės rinktis profesiją – taigi, jiems ypač aktualus pasirinkimo ir motyvų klausimas, nes profesijos pasirinkimas tampa neišvengiamu.

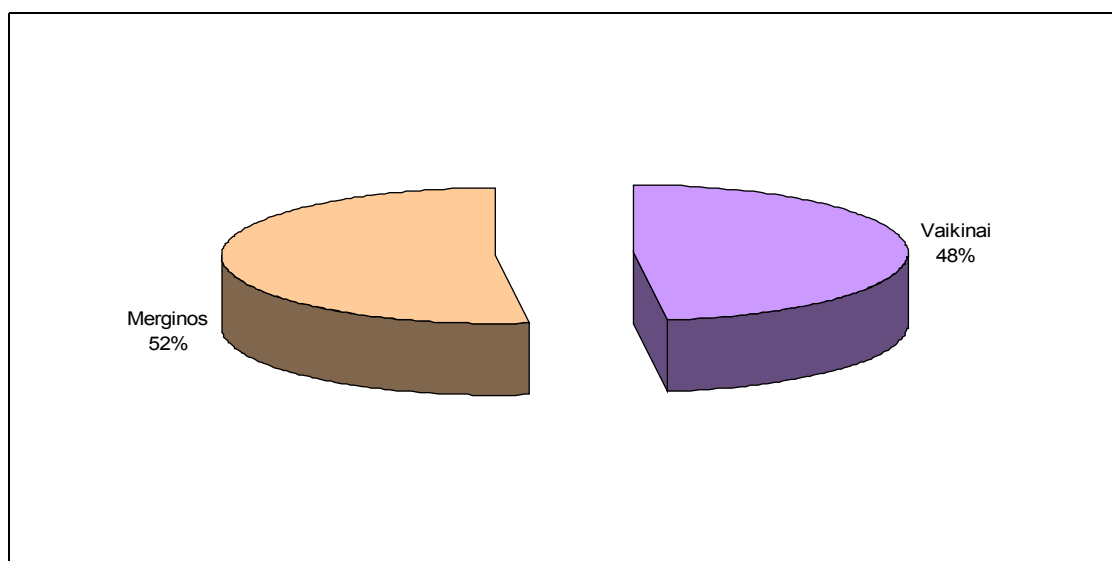
Kitas svarbus veiksnys, galintis nulemti konkrečios profesijos pasirinkimą – respondento lytis. Renkantis profesiją, motyvus taip pat gali įtakoti lytis, tačiau vieni iš jų bus reikšmingesnis mergaitėms (merginoms), kiti berniukams (vaikinams), (pvz., patinkanti profesija, savirealizacija darbe, pripažinimas, profesinė kompetencija ir pan.). Moksliniais tyrimais pagrįsta, kad 8-9 klasėse ryškiai skiriasi berniukų ir mergaičių rūpinimasis savo profesine ateitimi. Mergaitės labiau rūpinasi savo asmenine ir socialine raida, ateities planavimu ir pan. Tuo tarpu, berniukai išlieka mažiau atviri, linkę patys spręsti savo problemas, rečiau kreipiasi patarimo dėl profesijos pasirinkimo į atitinkamus specialistus. Be to, apibendrinant tyrimų duomenis, įvertinami ir tokie aspektai, kad mergaitės subręsta anksčiau, jų aiškūs profesiniai polinkiai taip pat pasireiškia anksčiau.

Nepaisant šių išvardintų veiksnių, apibendrinant duomenimis, didesnis dėmesys kreipiamas motyvams ištirti, neakcentuojant, kokie motyvai aktualūs mergaitėms (merginoms), o kokie berniukams (vaikinams), ar vieni jų svarbūs būna paauglystėje, ar jaunystėje.

5 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N = 46)

Tiriamajoje grupėje berniukų ir mergaičių buvo beveik po lygiai. 5–8 klasių respondentų grupėje buvo 56 proc. berniukų ir 44 proc. mergaičių (5 pav.).

6 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N = 54)

9–12 klasių respondentų grupėje buvo 52 proc. merginų ir 48 proc. vaikų (6 pav.).

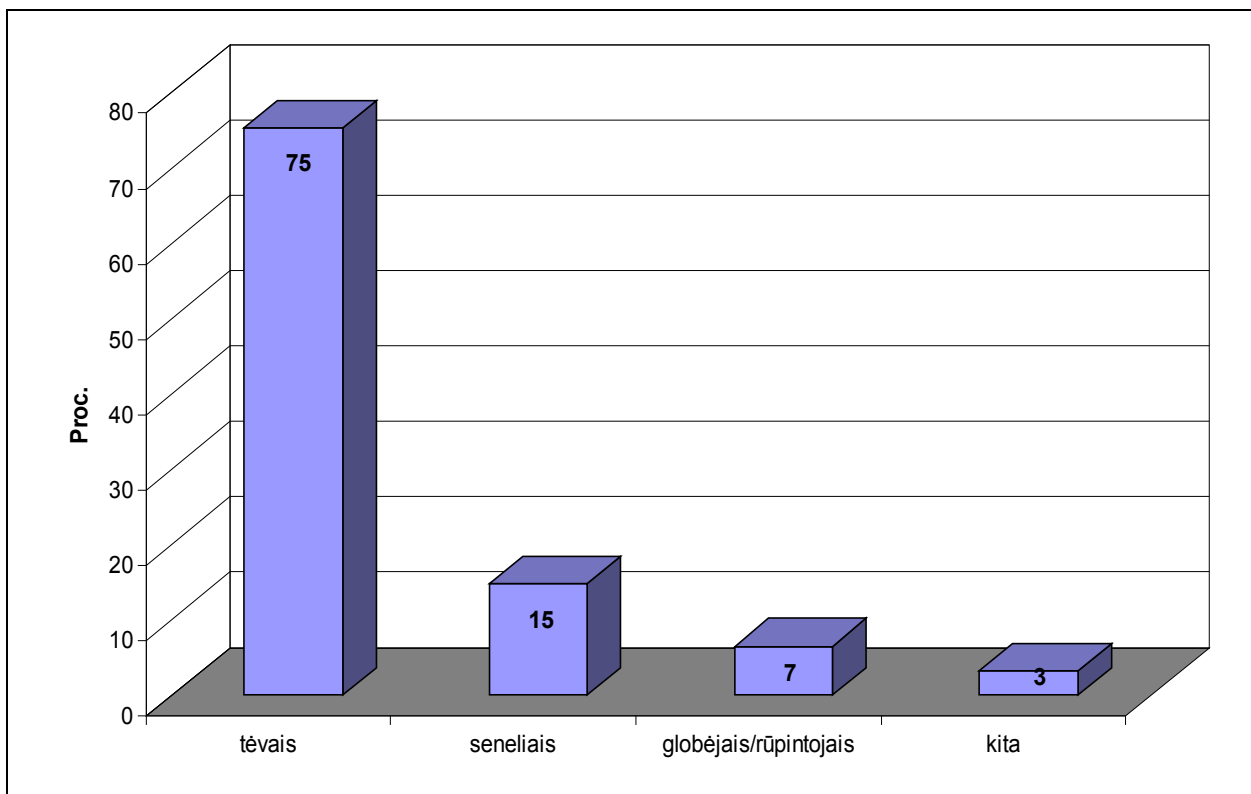
2.2. Vaiko su fizine negale požiūrių apie profesijos pasirinkimo motyvus analizė

2.2.1. Socialinių aspektų analizė

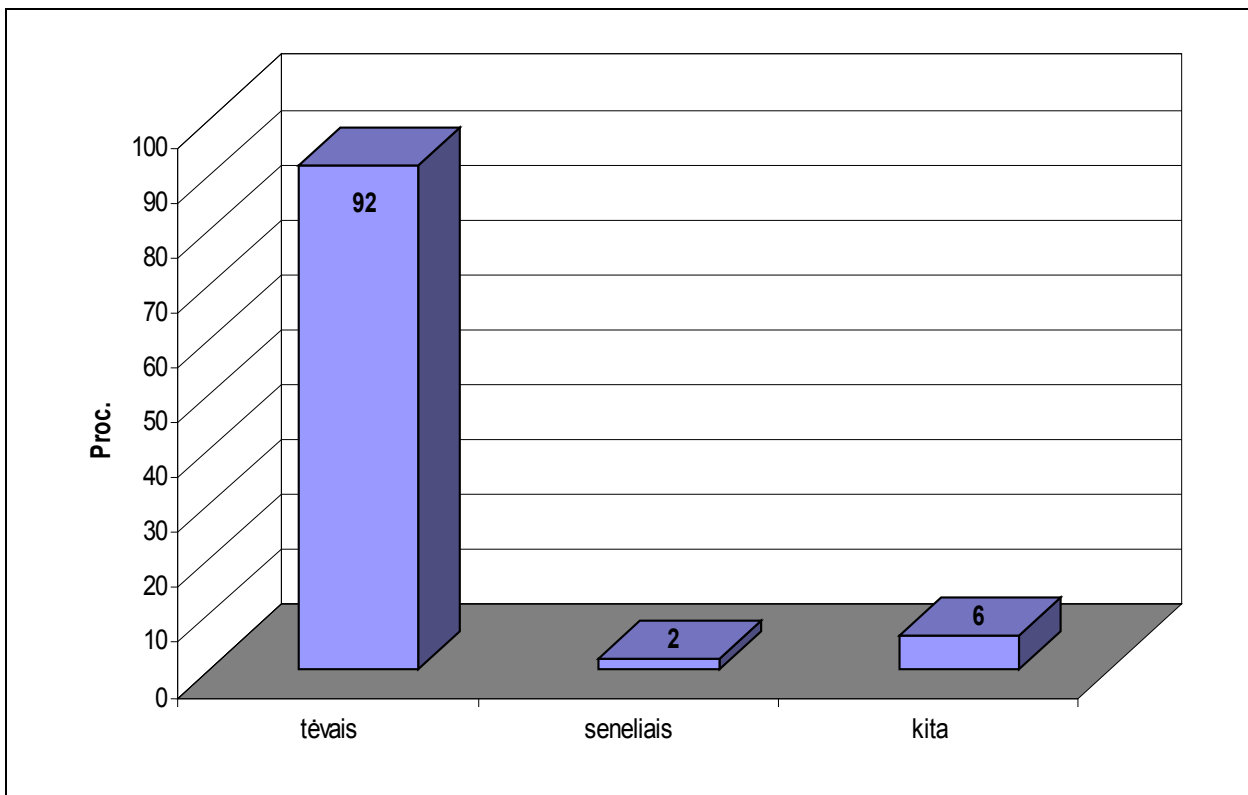
Profesijos pasirinkimo motyvacija glaudžiai susijusi su socialiniais–ekonominiais veiksniais, kurie apima gyvenamąją aplinką, tėvų (globėjų) socialinę, ekonominę ir kultūrinę padėtį. Labai didelę įtaką renkantis profesiją, daro tėvai (globėjai), nes pirmiausia nuo jų priklauso vaiko psichinė ir fizinė raida. Kaip jau buvo minėta, moksliniuose darbuose apibrėžiama, kad trečdaliui moksleivių svarbi tėvų nuomonė, renkantis profesiją. Pažymėtina, kad šeima – tai pagrindinis kanalas, per kurį veikia praktiškai visi socialiniai veiksniai. Šeimoje, kaip visuomenės ląstelėje, pradeda formotis požiūris į visuomenę, kurioje gyveni, vertinant tiek jos teikiamas galimybes, tiek būdus, kaip įgyvendinti savo tikslus.

Siekiant įvertinti vaikų su fizine negale profesijos pasirinkimo motyvaciją, tikslinga išsiaiškinti, respondentų gyvenamąją vietą, t. y. ar jie gyvena su tėvais, globėjais ir pan.

Daugiausiai tyrime dalyvavusių moksleivių (tiek ir 5–8 klasių, tiek ir 9–12 klasių moksleiviai) gyvena su tėvais (7-8 pav.).

7 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą (N = 46)

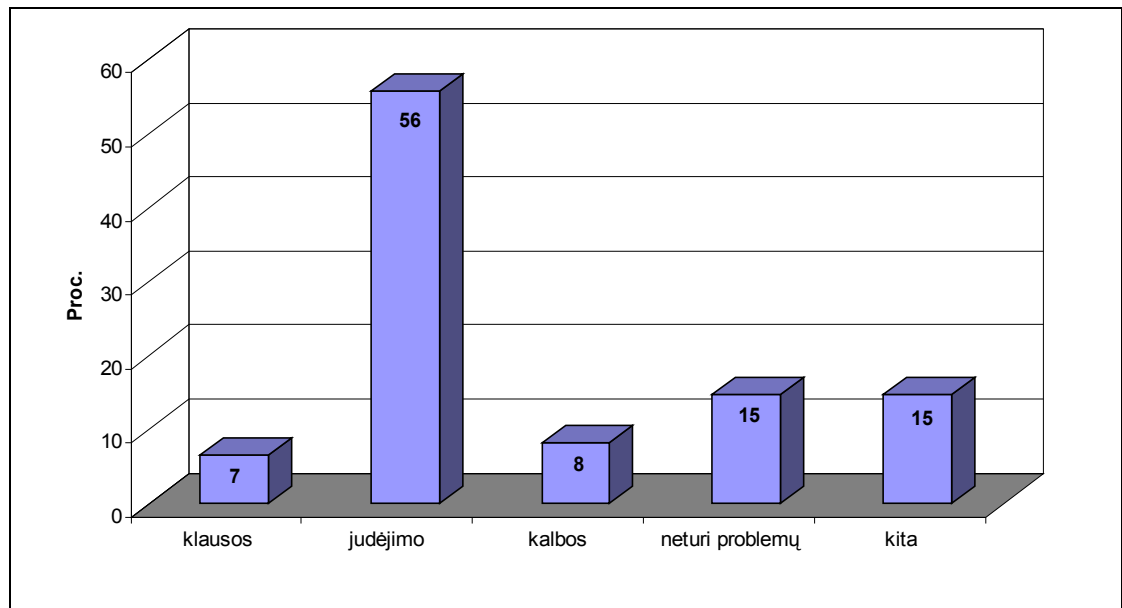
8 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą (N = 54)

5–8 klasių grupėje su tėvais gyvena 75 proc. visų apklaustųjų, o 9–12 klasių grupėje – net 92 proc. visų apklaustųjų. Taigi, galima teigti, kad atliekant profesijos pasirinkimo motyvų analizę, svarbiais aspektais, renkantis profesiją gali būti šeima, tėvų požiūris, tėvų profesijos.

Kitas svarbus socialinis aspektas – ar šeimoje vaikas auga vienas, ar turi brolių ir seserų. Tyrime dalyvavusių trylika 5–8 klasių respondentų buvo vienturčiai vaikai šeimoje, keturiasdešimt aštuoni turėjo brolių ir seserų; 9–12 klasių grupėje vienturčių respondentų buvo šešiolika, turinčių brolių ir seserų – penkiasdešimt septyni. Profesijos pasirinkimą gali įtakoti ne tik tėvai, bet ir broliai bei seserys, ypač jei jie vyresni. Dažnai jaunesni vaikai šeimoje renkasi tokias pat profesijas kaip tėvai arba vyresnieji broliai ir seserys. Apie šias profesijas šeimoje kalbama dažniau, moksleivius pasiekia didesni informacijos srautai, susiję su konkrečia profesija, tad yra didelė tikimybė, kad šie aspektai įtakoja profesijos pasirinkimo motyvus.

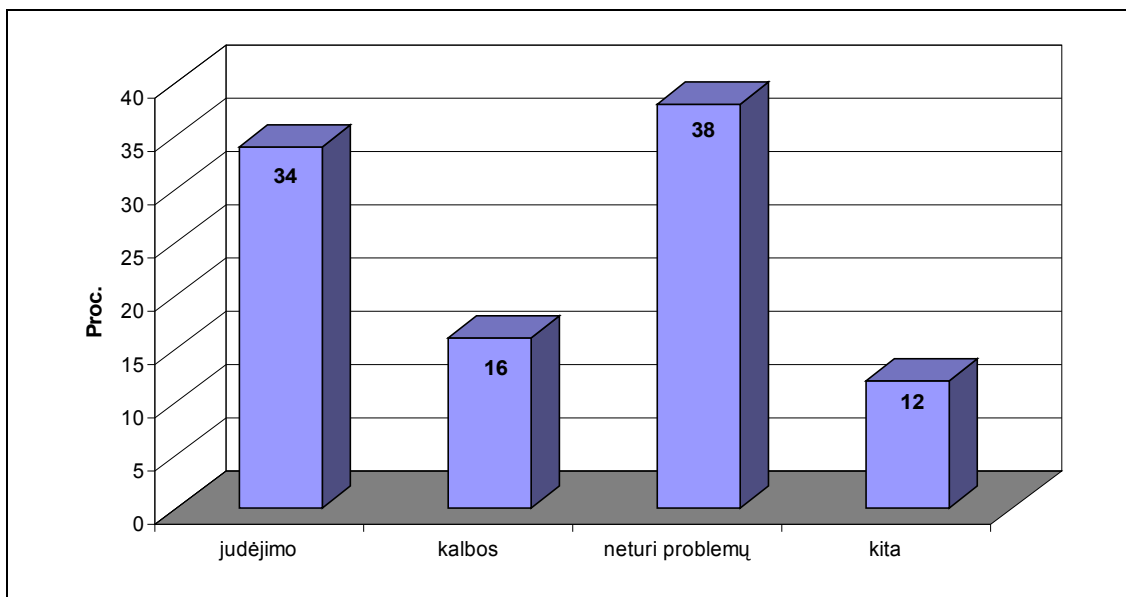
Siekiant ištirti, ar vaikų ir jaunuolių, turinčių fizinę negalę, turima informacija apie profesijos pasirinkimo galimybes yra tiksli, ar vaikai ir jaunuoliai yra motyvuoti, ar jų profesiniai ketinimai yra adekvatūs, tyrimui pasirinkta tikslinė respondentų grupė – moksleiviai su fizine negale. Tyrime

dalyvavusių 56 proc. 5–8 klasių respondentų turėjo judėjimo sutrikimų, 7 proc. respondentų turėjo klausos sutrikimų, o 15 proc. apklaustųjų neturėjo jokių sveikatos problemų (9 pav.).

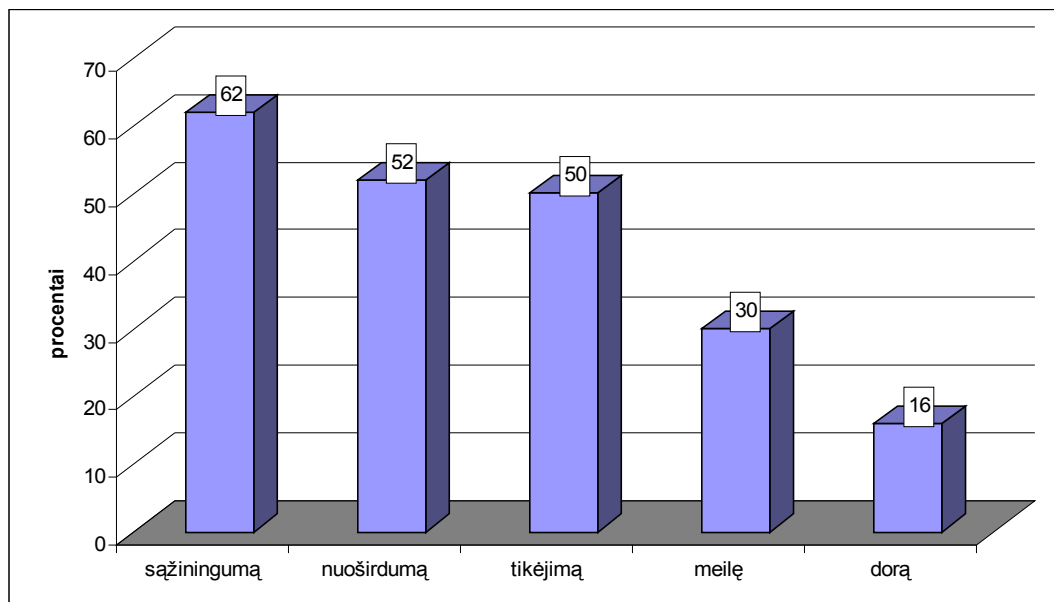
9 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal sveikatos sutrikimus (N = 46)

9–12 klasių respondentų grupėje 34 proc. visų apklaustųjų turėjo judėjimo negalę, 16 proc. – kalbos sutrikimų, 38 proc. neturėjo sveikatos problemų (10 pav.).

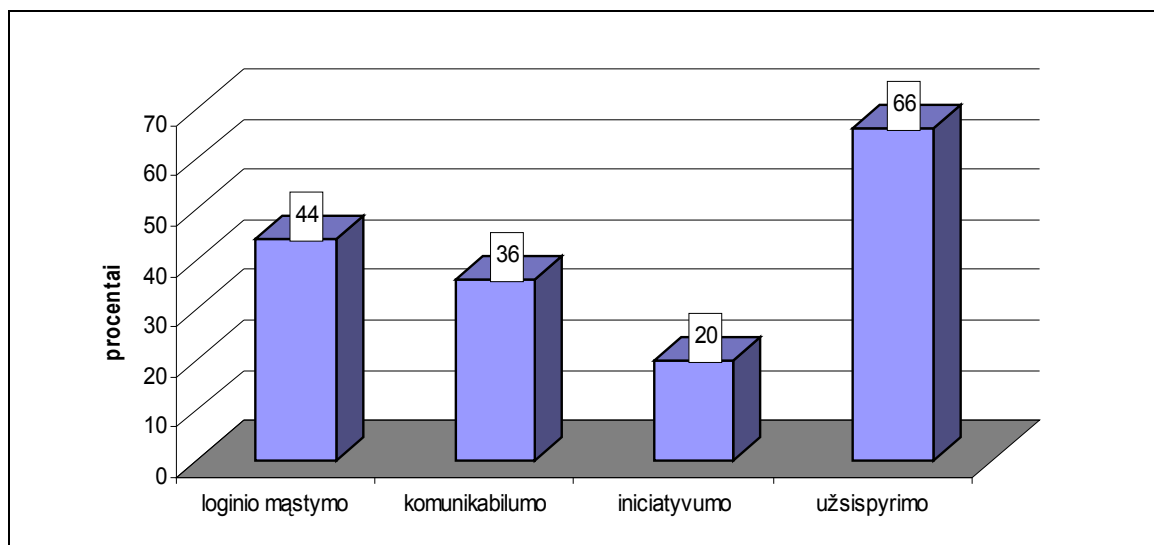

10 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal sveikatos sutrikimus (N = 54)

Profesijos pasirinkimui didelę įtaką turi respondentų charakterio savybės (12 pav.), bei jų moralinės nuostatos (11 pav.). Net 62 proc. respondentų mano, kad didžiausia moralinė vertybė yra sąžiningumas, 52 proc. respondentų mano, kad didžiausia vertybė yra nuoširdumas, 50 proc. tvirtina, kad vertybė yra tikėjimas.

11 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal moralines nuostatas (N= 54)

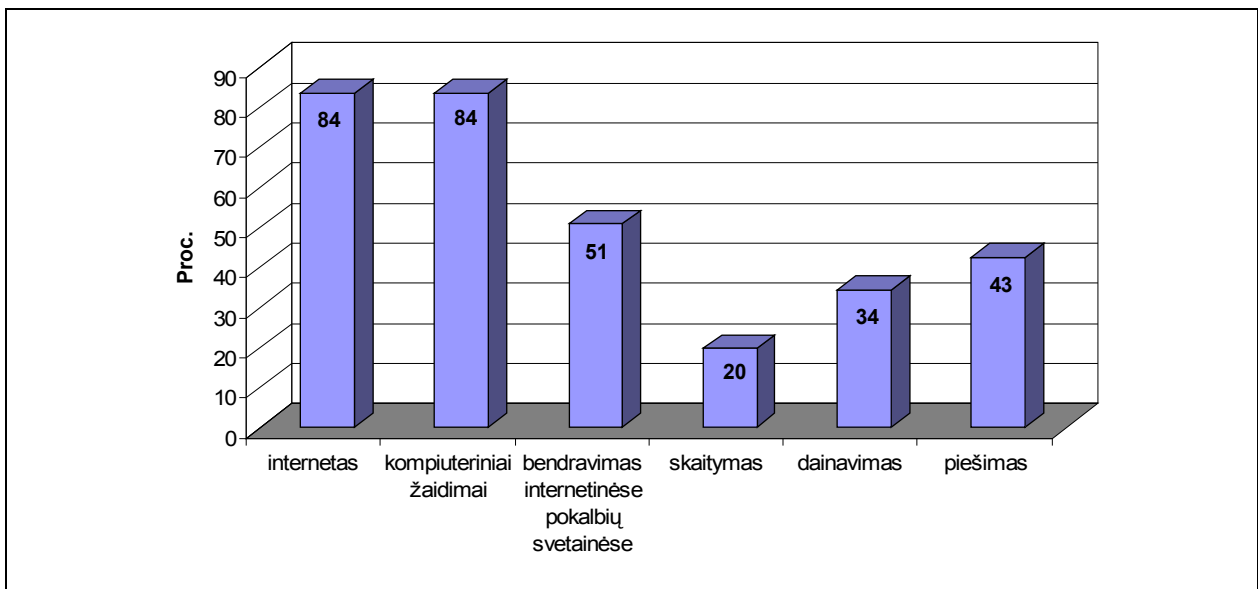

12 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal charakterio savybes (N= 54)

2.2.2. Pomėgių analizė

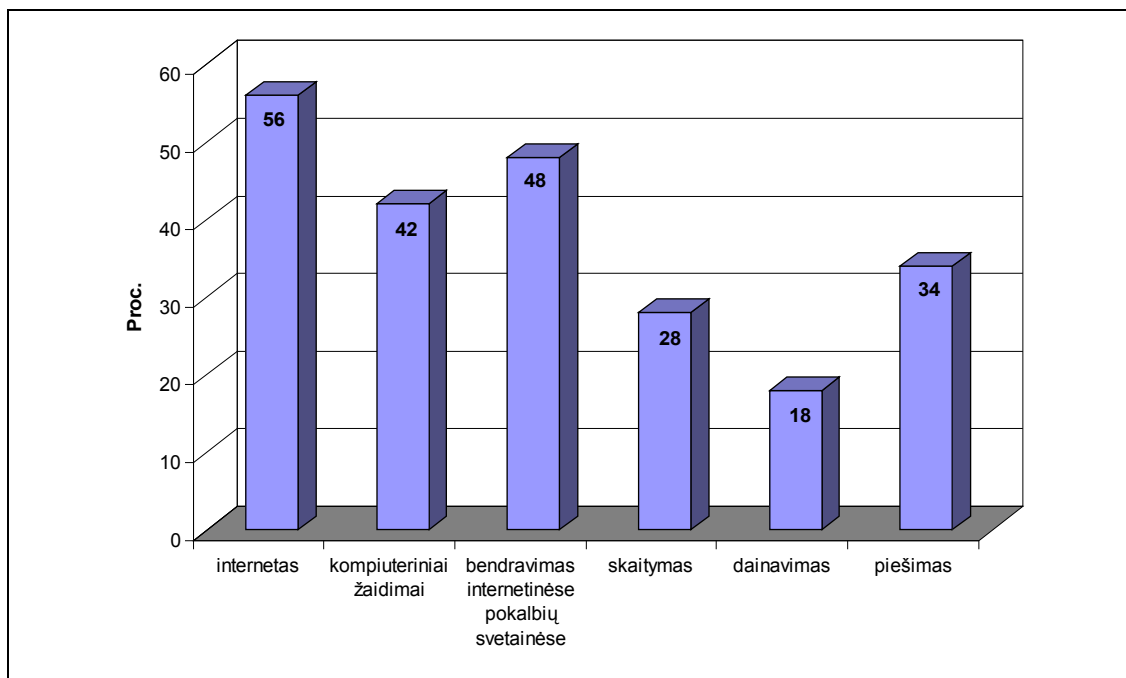
Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso tiek žmonių asmeninės, tiek visuomeninės gerovės augimas. Profesijos pasirinkimui itin aktualūs pomėgiai ir siekiai. Kiekvienas žmogus, turėdamas savo pomėgius, juos sieja ir su būsimu ar esamu darbu, profesija. Motyvacija, renkantis profesiją, turi būti nukreipta į savęs realizavimą. Siekiant išsiaiškinti vaikų ir jaunuolių su fizine negale profesijos pasirinkimo motyvus, tikslinga ištirti, kokius pomėgius turi respondentai, juos susieti su galimais profesijos pasirinkimo motyvais. Pirmiausia, akcentuotina tai, kad šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje itin aktualūs informacinių technologijų veiksniai, tad atliekant tyrimą, buvo išskirti tokie vaikų pomėgiai kaip internetas, kompiuteriniai žaidimai, bendravimas internetinėse pokalbių svetainėse.

84 proc. apklaustųjų 5–8 klasių respondentų kaip pomėgius išskiria internetą ir kompiuterinius žaidimus, 51 proc. apklaustųjų mielai bendrauja internetinėse pokalbių svetainėse, skaitymu domisi tik 20 proc. apklaustųjų, dainavimui ir piešimui pirmenybę teikia kiek daugiau respondentų (atitinkamai 34 ir 43 proc. visų apklaustųjų) (13 pav.).

13 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal pomėgius (N = 46)

56 proc. visų 9–12 klasių grupės respondentų kaip pomėgius išskiria internetą, kiek mažiau respondentų (42 proc.) teigia, kad domisi kompiuteriniais žaidimais, bendravimas internetinėse pokalbių svetainėse aktualus 48 proc. visų apklaustųjų, skaitymu, dainavimu ir piešimu domisi atitinkamai 28, 18, ir 34 proc. visų apklaustųjų (14 pav.).

14 pav. 9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal pomėgius (N = 54)

Profesijos pasirinkimo motyvus gali įtakoti ne tik vaikų ar jaunuolių pomėgiai, bet ir mėgstami dėstomi dalykai mokykloje. Dažniausiai, profesija bus pasirenkama pagal patinkančius dalykus, nes vaikai patinkančiais dėstomais dalykais domisi labiau, ieško papildomos informacijos ir, tikėtina, kad pagal su patinkančiais dalykais susies būsimą profesiją.

Daugiau kaip 50 proc. 5–8 klasių respondentų kaip labiausiai patikusius dėstomus dalykus išskyrė lietuvių kalbą, dailę ir gamtos pažinimą. Mažiausiai įdomus dalykas – matematika.

9–12 klasių respondentai išskyrė visiškai kitokius mėgiamus mokykloje dėstomus dalykus: labiausiai mėgiami dalykai – informatika ir rusų kalba. Šiuos dalykus paminėjo po 25 proc. visų apklaustųjų respondentų, 22 proc. apklaustųjų patinka dailė, 19 proc. apklaustųjų patinka anglų kalba, matematika, istorija, fizinis lavinimas, 18 proc. apklaustųjų paminėjo lietuvių kalbą, 14 proc. – biologiją, 13 proc. – muziką, 10 proc. – geografiją ir technologijas, 7 proc. apklaustųjų kaip mėgiamą dalyką išskyrė chemiją, 4 proc. apklaustųjų patinka fizika, 3 proc. – vokiečių kalbą, ir 1 proc. – ekonomika. 3 proc. respondentų patinka visi dėstomi dalykai.

Remiantis atlikta moksleivių pomėgių analize, galima teigti, kad moksleiviai neadekvačiai vertina savo fiziologines ir psichologines savybes, ketindami pasirinkti vienokią ar kitokią profesiją, kuriai reikalingi minimalūs fiziniai ir psichologiniai parametrai. Daugiau nei 75 proc. moksleivių teigia, kad rinktusi profesiją, susijusią su aktyvia fizine veikla (policininkai, renginių vedėjai ir t.t.), visiškai neįvertindami to, kad jie turi fizinę negalę, neleidžiančią siekti užsibrėžto tikslo, t. y. įgyti

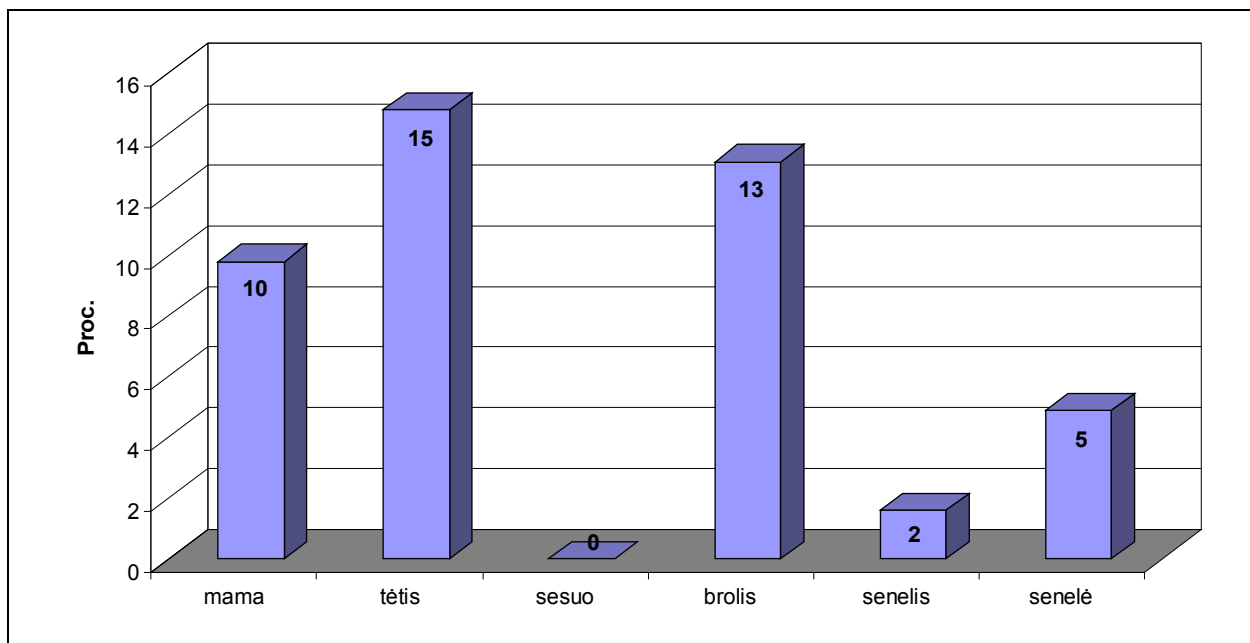
norimą profesiją. Pažymėtina tai, kad moksleiviai, neadekvačiai įvertinę savo galimybes, nesiruošia, neplanuoja įgyti kitos, jų galimybes atitinkančios profesijos.

2.2.3. Profesijos pasirinkimo veiksnių ir motyvų analizė

Vienas iš profesijos pasirinkimą įtakančių veiksnių – šeima. Profesijos pasirinkimo motyvus gali nulemti šeimos narių nuomonė, tėvų, seserų ir brolių profesijos. Tačiau akcentuotina ir tai, kad ne visų amžiaus grupių vaikai mielai klauso tėvų patarimo, dažnai paaugliai nori būti savarankiški, sprendimus priimti patys.

Jaunesniems respondentams (5–8 klasių moksleiviai) turima tėvų profesija daug reikšmingesnė nei vyresnio amžiaus respondentams. Jie mažiau savarankiški, gauna daugiau informacijos apie tėvų profesijas, nes tėvai dažnai diskutuoja namie apie darbą, savo profesiją, mažiau informacijos gauna apie kitas profesijas. Be to, pažymėtina ir tai, kad jei vienas iš tėvų, ar brolis, sesuo moksleiviui yra autoritetas, moksleivis mielai rinktųsi tokią pat profesiją, siekdamas būti panašiu į savo autoritetą.

15 proc. apklaustųjų 5–8 klasių respondentų rinktųsi tėvo profesiją, 13 proc.- brolio, 10 proc. – mamos. Mažiau aktualūs veiksniai besirenkant profesiją – senelių turimos profesijos (15 pav.).

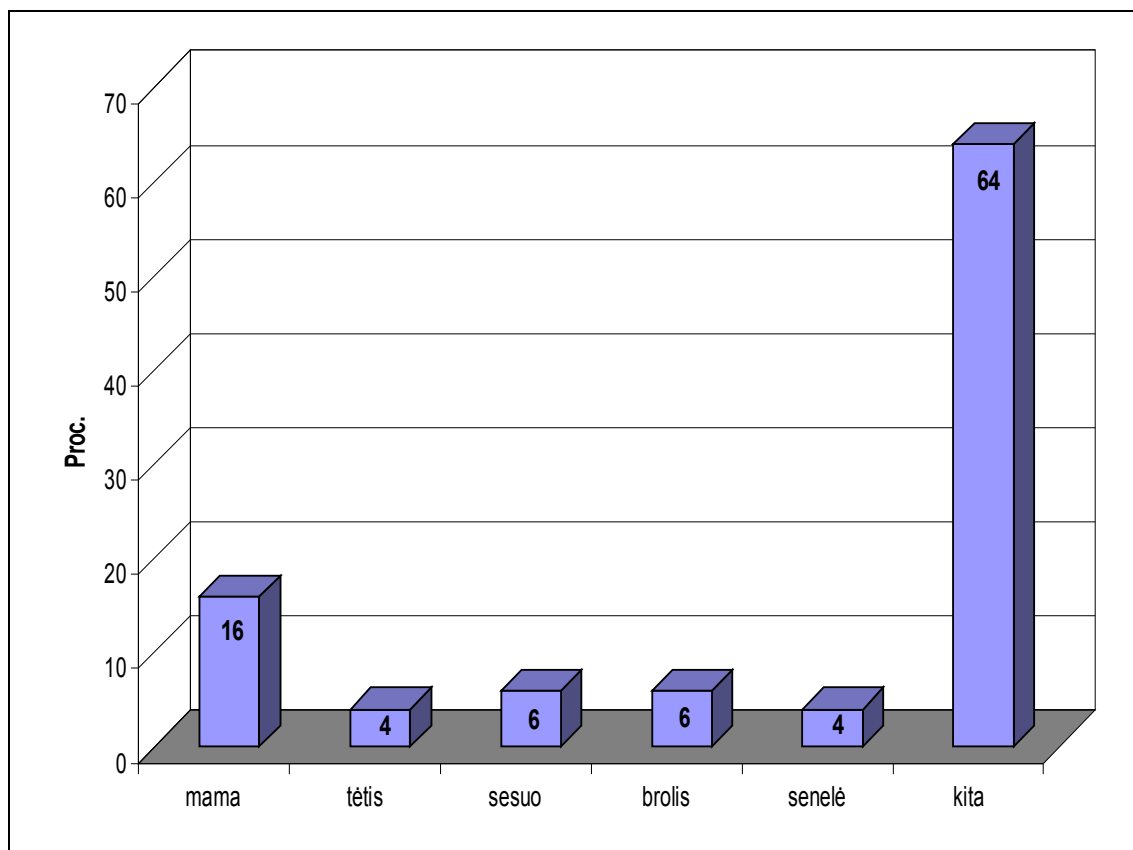

15 pav. Šeimos narių turimų profesijų įtaka 5-8 kl. moksleiviams (N = 46)

Visiškai kitokios tendencijos pastebimos 9–12 klasių respondentų grupėje. 9–12 klasių moksleiviams šeimos įtaka renkantis profesiją nežymi, profesijos pasirinkimo motyvus nulemia kiti veiksniai – draugų, mokytojų patarimai, informacija, gaunama iš įvairių šaltinių. Net 64 proc.

apklaustųjų teigė, kad profesijos pasirinkimą nulemia kiti veiksniai. 16 proc. moksleivių išliko svarbi mamos profesija (5–8 klasių respondentams svarbesnė buvo tėvo profesija) (16 pav.).

Taigi, galima teigti, kad vyresnio amžiaus moksleiviams didžiausią įtaką daro ne šeimos narių profesijos ir patarimai, bet kiti motyvacijos veiksniai.

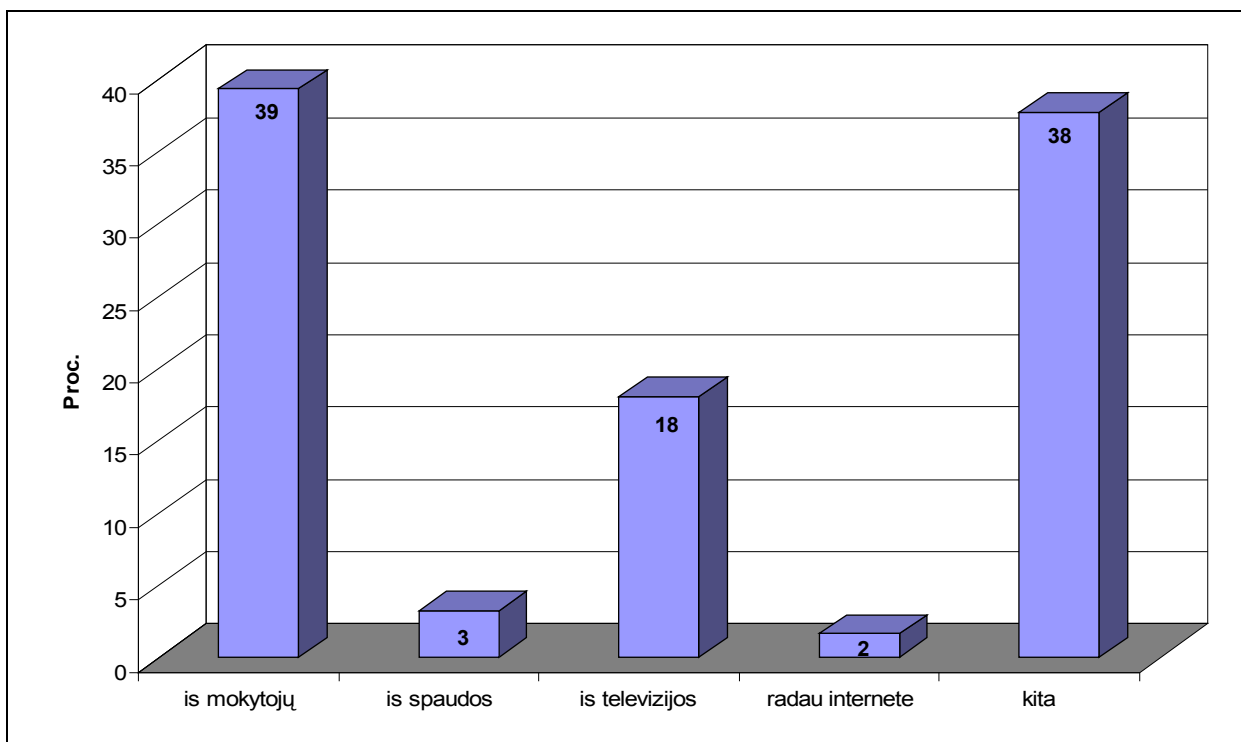

16 pav. Šeimos narių turimų profesijų įtaka 9-12 kl. moksleiviams (N = 54)

Kitas svarbus veiksnys, galintis paskatinti moksleivių profesijos pasirinkimą – gaunama informacija ir jos šaltiniai. Šiuolaikinėje visuomenėje galimi informacijos šaltiniai itin platūs, tačiau moksleiviai dažnai neturi galimybės jais naudotis, šaltinių skaičius būna ribotas.

Dauguma (apie 39 proc.) jaunesnių moksleivių (5-8 klasių) informacijos apie profesijas gauna iš mokytojų ar auklėtojų. Tai gali būti susiję su įvairiais mokyklos organizuojamais renginiais, ekskursijomis, susitikimais su įvairių profesijų atstovais. Be to, akcentuotina ir tai, kad moksleiviai labai daug dienos laiko praleidžia mokykloje ir mokykla būna pagrindiniu informacijos šaltiniu. 38 proc. visų apklaustųjų naudojami kiti informacijos šaltiniai – tėvų, pažįstamų nuomonė,

informaciniai universitetų, aukštesniųjų mokyklų leidiniai ir pan. 18 proc. respondentų informacijos šaltiniu nurodė televiziją ir tik 3 proc. apklaustųjų – spaudą (17 pav.).

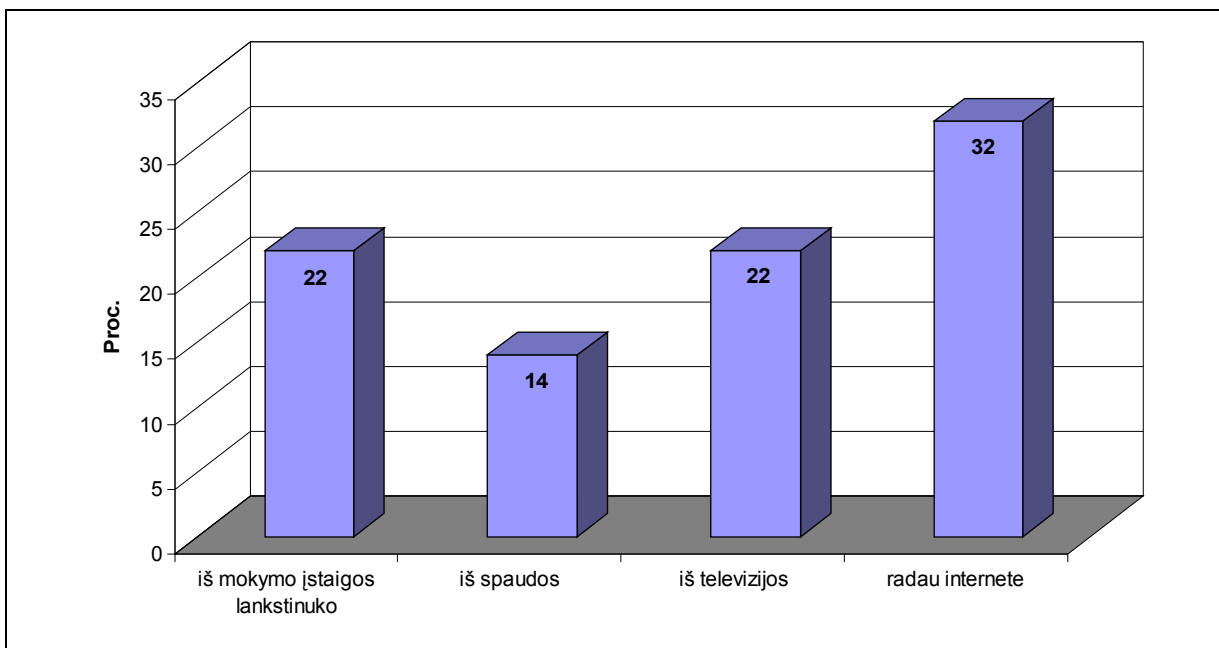
17 pav. **Informacijos šaltiniai apie profesijas, kuriuos renkasi 5-8 kl. moksleiviai (N = 46)**

Tuo tarpu vyresni moksleiviai informaciją apie profesijas randa internetiniuose šaltiniuose (32 proc.). Tik 22 proc. visų apklaustųjų informaciją apie vieną ar kitą profesiją sužino iš mokymo įstaigų lankstinukų. Iš spaudos ir televizijos informaciją gauna atitinkamai 14 ir 22 proc. visų respondentų (18 pav.). Pažymėtina tai, kad vyresnio amžiaus moksleiviai sugeba naudotis platesniu spektru informacijos šaltinių, todėl jiems lengviau surasti vieną ar kitą norimą informaciją.

Įvertinus šiuos duomenis, galima teigti, kad vyresnių klasių moksleiviai gan aktyviai domisi galimybėmis studijuoti norimose mokymo įstaigose. Bet visgi dar, anot respondentų, mokyklose stinga gilesnio aiškinimo profesinio orientavimo klausimais, stinga kompetentingų konsultantų, kurie galėtų ne tik pateikti norimą informaciją, bet su moksleiviais diskutuoti, jiems patarti, suteikti kryptingas profesinio orientavimo konsultacijas.

Šiuos teiginius pagrindžia ne tik moksleivių nurodomi informacijos šaltiniai, bet ir mokytojų įtakos renkantis profesiją tyrimo rezultatai. Net 54 proc. 9–12 klasių moksleivių nurodo, kad renkantis profesiją, jiems jokios įtakos mokytojų nuomonė ir patarimai neturi. 18 proc. apklaustųjų svarbūs buvo skaitomos paskaitos ir supažindinimas su specifine literatūra, 12 proc. respondentų

aktualios ir svarbios pažintinės ekskursijos. Remiantis šiais tyrimo rezultatais, galima teigti, kad mokytojų organizuojamas profesinis švietimas šiuo metu mokyklose nėra efektyvus, moksleiviai renkasi alternatyvius informacijos šaltinius (draugų, pažįstamų nuomonė, informaciniai leidiniai ir pan.) (18 pav.).

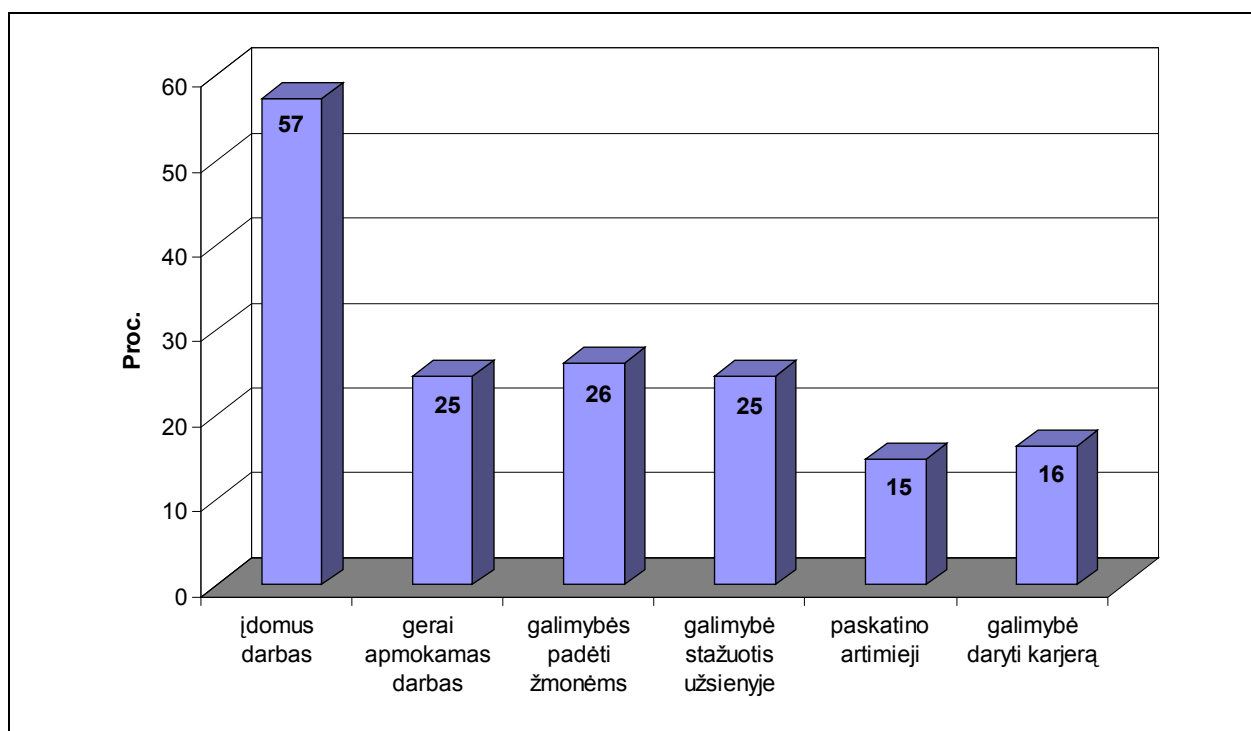
18 pav. **Informacijos šaltiniai apie profesijas, kuriuos renkasi 9-12 kl. moksleiviai (N = 54)**

Be jau analizuotų profesijos pasirinkimo veiksnių ir motyvų, išskirtini itin aktualūs motyvai, negalę turintiems moksleiviams – įdomus darbas, gerai apmokamas darbas, galimybė padėti žmonėms, galimybė stažotis užsienyje, artimųjų paskata. 57 proc. 5–8 klasių moksleiviai nurodė, kad profesijos pasirinkimui itin svarbus po profesijos įgijimo dirbamas darbas. Galima teigti, kad respondentai įdomų darbą sieja su gerai apmokamu darbu, su plačiomis galimybėmis ir perspektyvomis. Mažiau respondentų kaip svarbius motyvus išskiria gerai apmokamą darbą, galimybę padėti žmonėms, galimybes stažotis užsienyje. Mažiausiai svarbūs ir aktualūs motyvai – artimųjų paskata, galimybė daryti karjerą.

Siekiant išsamiau įvertinti profesijos pasirinkimo motyvus, buvo analizuojama, kaip tuos pačius motyvus (veiksnius) traktuoja berniukai ir mergaitės. Mergaitėms reikšmingiausias motyvas, pasirinkus ir įgijus profesiją – įdomus darbas (76 proc. visų apklaustų 5–8 klasių mergaičių). Berniukai taip pat svarbiausiu veiksniu išskiria įdomų darbą (68 proc. visų apklaustų berniukų). 28 proc. apklaustų mergaičių vienu iš svarbiausių veiksnių laiko galimybę daryti karjerą, tuo tarpu berniukų tik 16 proc. siektų daryti karjerą. 24 proc. apklaustų mergaičių teigia, kad svarbiu motyvu renkantis profesiją yra galimybė padėti žmonėms ir galimybė stažotis užsienyje, įsigijus profesiją.

Berniukams pagalba kitiems žmonėms nėra aktuali ir tokia reikšminga – tik 13 proc. apklaustų berniukų mano, kad svarbiu profesijos pasirinkimo motyvu būtų galimybė padėti kitiems žmonėms. Stažuotės berniukams aktualios kaip ir mergaitėms – 23 proc. visų apklaustų berniukų išskiria stažuotes užsienyje kaip svarbų profesijos pasirinkimo motyvą. Gerai apmokamas darbas aktualesnis berniukams (29 proc.) nei mergaitėms (21 proc.). Artimųjų paskata reikšmingesnė mergaitėms – net 17 proc. apklaustųjų mergaičių teigia, kad svarbu artimųjų paskata, patarimai, nuomonės, o berniukai tuo tarpu nesivadovautų artimųjų patarimais (artimųjų paskata svarbi tik 6 proc. apklaustųjų berniukų).

Įvertinus šiuos duomenis ir aspektus, galima teigti, kad berniukams ir mergaitėms reikšmingiausias motyvas, skatinantis rinktis vieną ar kitą profesiją – įdomus darbas. Įdomaus darbo sąvoka glaudžiai susijusi su savirealizacija, galimybe tobulėti, siekti karjeros, jaustis svarbiu ir reikšmingu žmogumi darbinėje aplinkoje.

19 pav. 5-8 klasių grupės respondentų pasiskirstymas pagal profesijos pasirinkimo veiksnius (N = 46)

Panašios tendencijos pastebimos 9–12 klasių respondentų grupėje (1 lentelė). Reikšmingiausias profesijos pasirinkimo motyvas – įgijus profesiją turėti įdomų darbą, be to, net 32 proc. visų apklaustųjų teigia, kad jiems labai reikšminga galimybė padėti žmonėms.

1 lentelė

9–12 klasių respondentų pasiskirstymas pagal profesijos pasirinkimo veiksmų reikšmingumą %

Profesijos pasirinkimo veiksniai	Labai reikšmingas	Reikšmingas	Vidutiniškai reikšmingas	Mažai reikšmingas	Nereikšmingas	Neatsakė
Įdomus darbas	50	19	11	5	2	13
Gerai apmokamas darbas	26	19	11	8	5	31
Galimybė padėti žmonėms	32	24	8	0	4	32
Galimybė stažuotis užsienyje	17	21	8	8	3	43
Paskatino artimieji	7	15	13	6	24	35

Siekiant išsamiau įvertinti reikšmingus profesijos pasirinkimo motyvus ir 9–12 klasių respondentų grupėje, buvo analizuojama, kaip tuos pačius motyvus (veiksnius) ir jų reikšmingumą traktuoja vaikinai ir merginos. Apibendrinus galima teigti, kad reikšmingiausias motyvas tiek merginoms, tiek ir vaikinams – įdomus darbas. Merginos kaip reikšmingiausius motyvus išskiria dar ir galimybę padėti žmonėms ir gerai apmokamą darbą. Vaikinai pirmenybę teikia gerai apmokamam darbui. Pažymėtina tai, kad net 24 proc. tiek vaikinų, tiek ir merginų visiškai reikšmės neteikia artimųjų paskatai.

**9–12 klasių merginų ir vaikinų pasiskirstymas pagal profesijos pasirinkimo veiksnį
reikšmingumą %**

Profesijos pasirinkimo veiksniai	Labai reikšmingas	Reikšmingas	Vidutiniškai reikšmingas	Mažai reikšmingas	Nereikšmingas	Neatsakė
Įdomus darbas						
Merginos	58	16	11	8	0	7
Vaikinai	41	24	12	3	3	17
Gerai apmokamas darbas						
Merginos	26	18	16	8	3	29
Vaikinai	26	21	6	9	6	32
Galimybė padėti žmonėms						
Merginos	39	21	8	0	3	29
Vaikinai	24	26	9	0	6	35
Galimybė stažuotis užsienyje						
Merginos	18	26	8	8	3	37
Vaikinai	15	15	9	9	3	49
Paskatino artimieji						
Merginos	8	18	13	5	24	32
Vaikinai	6	12	12	6	24	40

Siekiant įvertinti priežastinius profesijos pasirinkimo motyvų ryšius, buvo atlikta koreliacinė analizė (9–12 klasių respondentų grupei) (3 lentelė).

**9-12 klasių grupės respondentų pasiskirstymo pagal profesijos pasirinkimo motyvus
koreliacija**

		Įdomus darbas	Gerai apmokamas darbas	Galimybė padėti žmonėms	Galimybė stažuotis užsienyje	Paskatino artimieji
Įdomus darbas	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed)	1.000	0.401** 0.004	0.505** 0.000	0.340* 0.016	0.111 0.442
Gerai apmokamas darbas	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed)	0.401** 0.004	1.000	0.315* 0.026	0.584** 0.000	0.345* 0.014
Galimybė padėti žmonėms	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed)	0.505** 0.000	0.315* 0.026	1.000	0.467** 0.001	0.388** 0.005
Galimybė stažuotis užsienyje	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed)	0.340* 0.016	0.584** 0.000	0.467** 0.001	1.000	0.674** 0.000
Paskatino artimieji	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed)	0.111 0.442	0.345* 0.014	0.388** 0.005	0.674** 0.000	1.000

** Koreliacija reikšminga 0.01 lygiu.

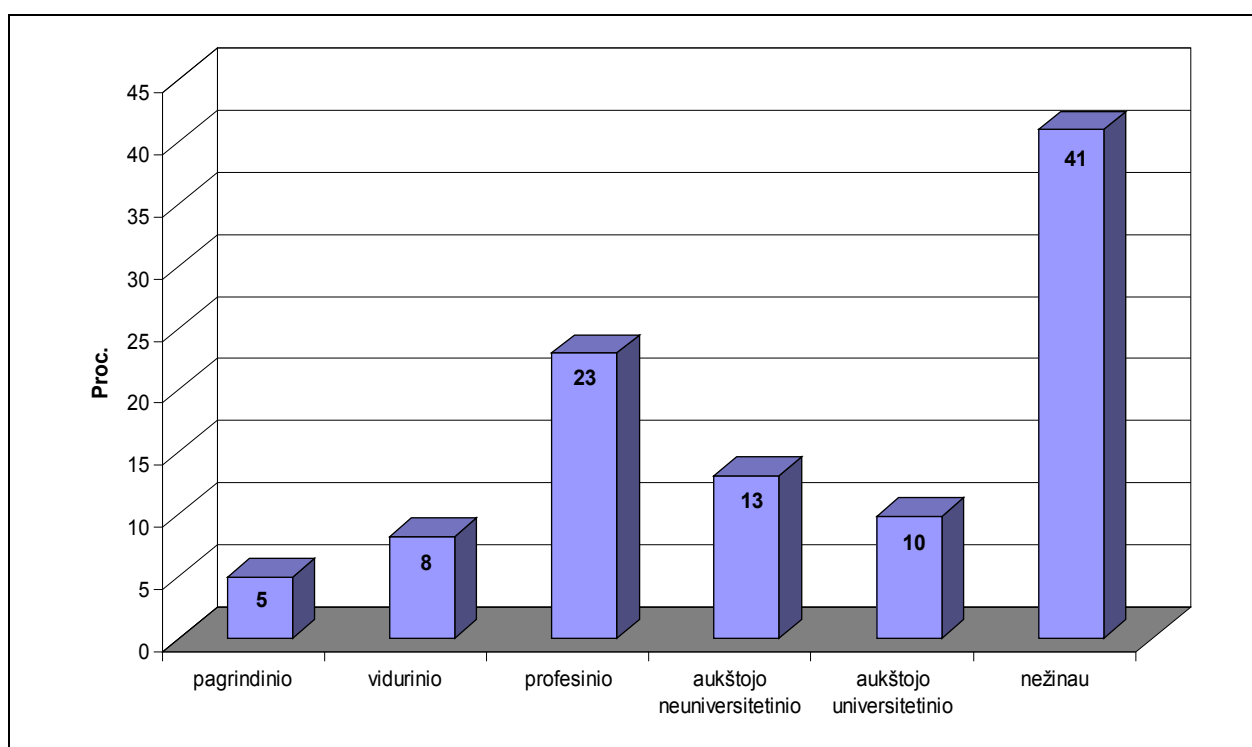
* Koreliacija reikšminga 0.05 lygiu.

Apibendrinant koreliacinės analizės rezultatus, galima teigti, kad vidutinis ryšys sieja šiuos veiksnius – „Paskatino artimieji“ ir „Galimybė stažuotis užsienyje“ (0.674), „Galimybė padėti žmonėms“ ir „Įdomus darbas“ (0.505), „Galimybė stažuotis užsienyje“ ir „Gerai apmokamas darbas“ (0,584). Silpnas ryšys nustatytas tarp „Paskatino artimieji“ ir „Įdomus darbas“ (0.111). Galima teigti, kad artimųjų siūlomas darbas ar duodami patarimai rinktis konkrečią profesiją, 9-12 klasių mokiniams ne visada atrodo patraukliai. Jie mielai rinktųsi jų pačių interesus atitinkantį darbą. Labiausiai tokie moksleiviai klauso artimųjų nuomonės tada, kai yra galimybė išvykti stažuotis ar mokytis į užsienio mokyklas. Pabaigus mokslus užsienyje, yra didesnė tikimybė pasilikti ten ir gauti geriau apmokamą darbą. Įdomų darbą 9-12 klasių mokiniai sieja ir su galimybę padėti kitiems žmonėms.

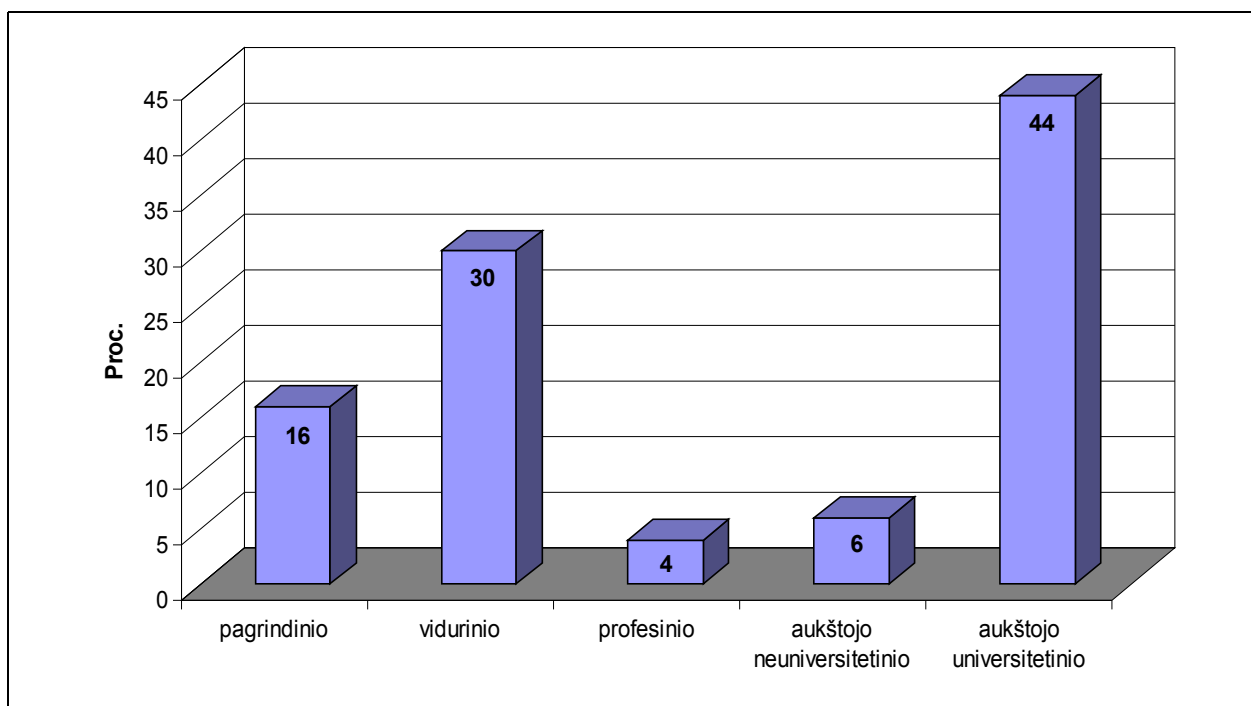
Aptartieji aspektai aktualūs visų amžiaus grupių respondentams, tačiau profesijos pasirinkimas neišvengiamas 12-oje klasėje, tuomet ypač aktualu ir mokymosi rezultatai, šeimos narių parama, finansinės, fizinės galimybės rinktis vieną ar kitą profesiją bei kiti profesijos pasirinkimo motyvai. 71 proc. dvyliktokų teigia, kad jiems labai reikšmingas įdomus darbas. 50 proc. visų apklaustųjų labai reikšmingais laiko ir gerai apmokamą darbą bei galimybę padėti žmonėms. Mažiau reikšmingi veiksniai – stažuotės užsienyje bei artimųjų paskata.

Įvertinus profesijos pasirinkimo motyvus ir konkrečios profesijos pasirinkimą, aktualu įvertinti ir kryptingą profesijos įgijimo siekimą. (20 pav.) pateikiama 5–8 klasių respondentų nuomonė apie išsilavinimo būtinumą, pasirinkus vienokią ar kitokią profesiją. Analizuojant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad ir esant konkrečiam vaiko pasirinkimui, ar bent jau žinant, ko norėtų gyvenime siekti, kokią profesiją įgyti, nėra vizijos, kokio išsilavinimo jam reiktų. Tačiau šiuo atveju derėtų įvertinti ir tai, kad tiriamoji grupė – 5–8 klasių moksleiviai, dar gerai nesusipažinę su profesijos pasirinkimo galimybėmis, dažnai net nežino, kokios profesijos norėtų mokytis.

Tuo tarpu net 44 proc. vyresniųjų klasių mokinių siektų aukštojo universitetinio, arba bent vidurinio (30 proc.) išsilavinimo (21 pav.). Galima teigti, jog žemesniųjų klasių moksleiviams yra per mažai skiriama dėmesio profesinio švietimo klausimais. Vyresniųjų klasių mokiniai jau suvokia išsilavinimo būtinybę, todėl dažniau galvoja apie ateities profesines perspektyvas.

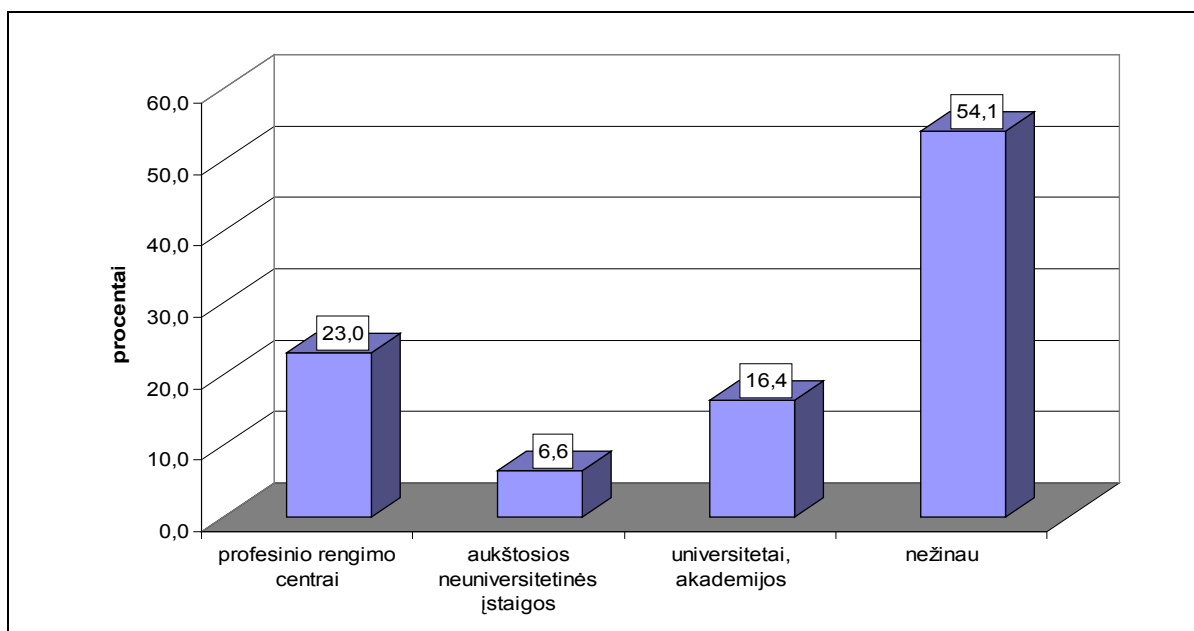

20 pav. 5-8 klasių grupės respondentų nuomonė apie išsilavinimo būtinumą pasirenkant specialybę (N = 46)

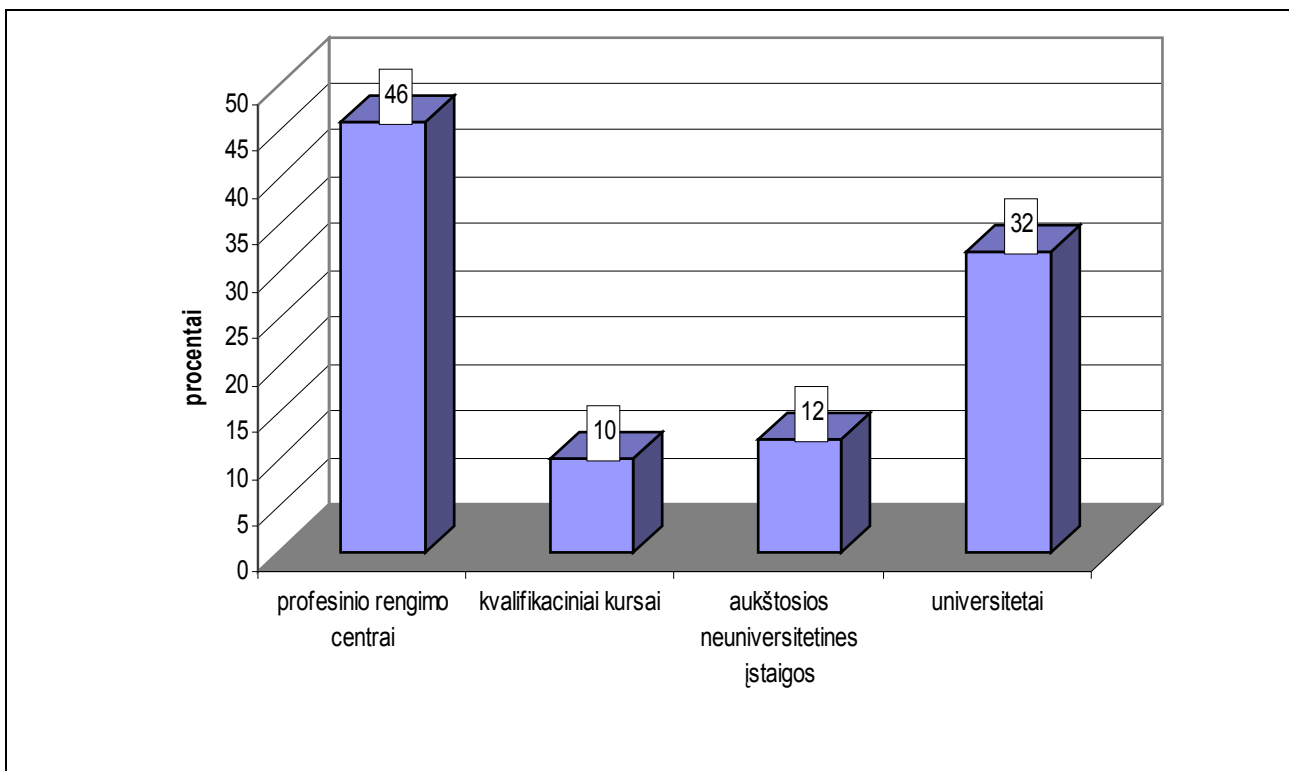
21 pav. 9-12 klasių grupės respondentų nuomonė apie išsilavinimo būtinumą pasirenkant specialybę (N = 54)

Kitas aktualus klausimas moksleiviams – ar jie žino, kokiose įstaigose ruošia jų pasirinktos profesijos specialistus. Daugiau kaip pusė 5–8 klasių respondentų teigė, nežinantys, kokiose mokymosi įstaigose mokysis.

22 pav. 5-8 kl. respondentų pasiskirstymas pagal mokymo įstaigų pasirinkimo būtinumą įgyvendinant pasirenkamą specialybę (N = 46)

Tuo tarpu 9–12 klasių respondentų dauguma žinojo, kokiose mokymo įstaigose norėtų studijuoti. 5–8 klasių moksleivių specialybę įgytų profesinio rengimo centruose. (22 pav.). Vyresniųjų moksleivių tarpe populiarsnės yra universitetinio tipo įstaigos.

23 pav. 9-12 kl. respondentų pasiskirstymas pagal mokymo įstaigų pasirinkimo būtinumą įgyvendinant pasirenkamą specialybę (N = 54)

Taigi, galima daryti išvadą, kad 5-8 klasių mokiniai dar nesidomi arba nėra pakankamai šviečiami apie profesijos įgijimo įstaigas. Vėliau šis požiūris keičiasi, t.y. 9-12 klasių mokiniai jau dažniau galvoja apie būsimą specialybę ir įstaigą, kurioje norėtų ją įgyti. (23 pav.)

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino darbo pradžioje keltą hipotezę, kad nepriklausomai nuo amžiaus vaikai, turintys fizinę negalę, neadekvačiai vertina savo galimybes pasirenkant norimą profesiją, yra per mažai motyvuoti.
2. Vaikų su fizine negale grupei galioja tie patys motyvacijos ir motyvų sistemos aspektai kaip ir bet kuriai vaikų ar suaugusių grupei. Remiantis atliktais psichologų tyrimais galima teigti, kad motyvacija – tai tam tikro elgesio, veiksmų, tikslingos veiklos skatinimas, sukeltas įvairių motyvų, kurie atsispindi žmogaus psichikoje vaizdo ar minties pavidalu ir nukreipia

elgesį taip, kad būtų patenkintas poreikis. Vaikų, turinčių fizinę negalę, profesijos pasirinkimą lemia motyvai, formuojantys kryptingą asmens apsisprendimą ir elgesio strategiją siekiant galutinio tikslo.

3. Vaikai su fizine negale – specialių poreikių turinti visuomenės dalis. Taigi, ir profesinį ugdymą, kaip švietimo sistemos grandį, veikia fizinės, socialinės, informacinės aplinkos veiksniai, tiesiogiai susiję su negale. Nepaisant to, profesinis ugdymas yra glaudžiai susijęs su darbo rinkos pokyčiais, švietimo sistemos kaita, švietimo strategija, kryptingu teisinės bazės formavimu bei sąlygų sudarymu įvairių poreikių ir gebėjimų asmenims siekti įgyti profesinę kvalifikaciją.
4. Vaikų ir jaunuolių turinčių fizinę negalę profesiniai ketinimai yra neadekvatūs jų lūkesčiams ir galimybėms. Daugiau kaip 60 proc. moksleivių pervertina savo fizines ir psichologines galimybes. Moksleiviai, neadekvačiai įvertinę galimybes, nesiruošia ir neplanuoja įgyti kitos jų galimybes atitinkančios profesijos.
5. Daugiau nei 50 proc. moksleivių nežino, kokioje mokymo įstaigoje ruošia jų pasirinktos profesijos specialistus, dažnas moksleivis negali nurodyti profesijos pasirinkimo motyvų, taigi, moksleivių žinios apie profesijas yra netikslios dėl negebėjimo naudotis informacijos šaltiniais, profesinio orientavimo mokykliniame amžiuje stygiaus, asmens psichologinių savybių, domėjimosi stokos, informacijos pateikimo formų mokykloje ir šeimoje.
6. Moksleiviai, turintys fizinę negalę yra per mažai motyvuoti renkantis norimą profesiją (vertinant atskirus profesijos pasirinkimo veiksnius nuo 13 iki 43 proc. respondentų iš viso nenurodė veiksmų reikšmingumo). Reikšmingiausias motyvas, nepriklausomai nuo amžiaus, lyties, negalės formos yra įdomus darbas, kurį moksleiviai galėtų dirbti įgiję norimą profesiją. Įdomus darbas sietinas su savirealizacija, galimybe tobulėti, siekti karjeros, jaustis svarbiu ir reikšmingu žmogumi darbinėje aplinkoje.
7. Atlikta vaikų su fizine negale profesijos pasirinkimų motyvų analizė leidžia teigti, kad profesinio orientavimo sistema nėra efektyvi, darni ir dinamiška, veikia labiau kaip teorinių profesinio orientavimo aspektų formavimo įrankis. Mokykloje vykdomo profesinio orientavimo praktiškai nepakanka – pedagogai per mažai dėmesio skiria profesinio orientavimo klausimams, pateikiamos informacijos formos yra nepriimtinos ar sunkiai suprantamos moksleiviams. Be to, tėvų paskata renkantis profesiją yra per silpna.

REKOMENDACIJOS

1. Mokyklos aplinkoje sukurti tokią profesinio orientavimo sistemą (darbo grupės, kuriose dalyvautų mokymo įstaigų atstovai, pedagogai, tėvai ir patys moksleiviai), kuri padėtų adekvačiai įvertinti moksleivio fizinių ir psichologinių savybių minimalų atitikimą konkrečiai profesijai. Vienas iš orientavimo sistemos įrankių galėtų būti testo formos apklausa, leidžianti adekvačiai įvertinti moksleivio galimybes ir poreikius, renkantis konkrečią profesiją. Tokia praktika taikoma Lietuvos darbo biržose bei profesinio rengimo

centruose.

2. Skatinti glaudų pedagogų ir tėvų bendradarbiavimą, kuriant vieningą moksleivių informavimo sistemą. Tokia sistema reikalinga siekiant išvengti tėvų nežinojimo, kokią profesiją norėtų rinktis jų sūnus ar dukra, kokios yra galimybės, dėl glaudesnio tėvų ir vaikų ryšio, diskutuojant aktualiais profesijos pasirinkimo klausimais.
3. Mokymo įstaigose organizuoti susitikimus su psichologais, kurie padėtų moksleiviams įvertinti savo charakterį, asmenybės bruožus, pomėgius, siekius ir norus, leisiančius moksleiviams susikurti savo motyvų sistemą. Be to, dažnai moksleiviai neįsivaizduoja būsimo darbo įgiję profesiją. Tikslinga organizuoti susitikimus su įvairių profesijų atstovais, kurie galėtų apibrėžti konkrečios profesijos ir konkretaus darbo ypatumus, susiedami juos su praktika.
4. Iš esmės keisti orientavimo sistemos kryptį, ją adaptuojant ne teorinių aspektų formavimui, bet praktinių instrumentų kūrimui, kurie skatintų profesinio orientavimo plėtrą specialiojo ugdymo įstaigose. Instrumentai turėtų apimti tokias sritis – konsultacijos (grupėse ir individualiai), tikslinės išvykos į profesines, aukštesniasias ir aukštąsias mokymo įstaigas, profesinio rengimo centrus, tikslinės išvykos į darbo vietas, dėstomų disciplinų projektiniai darbai, tiesiogiai susiję su profesine veikla, profesijos pasirinkimu, motyvacijos sistemos kūrimu.

LITERATŪRA

1. Alifanovienė D. (2001). Socialinių ir buitinių gebėjimų ugdymas specialiosios mokyklos žemesnėse klasėse. // Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai.
2. Armstrong D., Armstrong F., Barton L. (2002). Introduction: What is this book about? // Inclusive Education & Policy. Trowbridge.
3. Baltoji knyga (1999). Profesinis rengimas. Vilnius.
4. Baranauskienė I. (2001). Neįgalaus jaunimo profesinės perspektyvos kvalifikuotoje Europoje. Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai. p. 9-11.

5. Baranauskienė I. (2002). Neįgaliųjų profesinis rengimas: Kaip ekspertai vertina švietimo, ekonominės ir socialinės politikos sąveiką? *Specialusis ugdymas*. 1 (6), p. 72-84.
6. Baranauskienė I. (2003). Neįgaliųjų profesinis rengimas. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
7. Baranauskienė I., Elijošius E., Stukas H. ir kt.(2002). Neįgaliųjų profesinis mokymas. Vilnius: Profesijos vadovas. P.369 – 381.
8. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas* – Vilnius: Margi raštai.
9. Beresnevičienė D. (1998). *Nuolatinis mokymasis Lietuvoje*. Vilnius: Monografija.
10. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius.
11. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V. ir kt. (2008). Kursinių, bakalauro, magistro darbų, baigiamųjų projektų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
12. Booth T. (2002). Inclusion and exclusion policy in England: who controls the agenda? *Inclusive Education & Policy*. Trowbridge.
13. Butkutė R., Ruškus J. (2002). Neįgaliųjų asmenų broliai ir seserys: psichosocialinė situacija. *Specialusis ugdymas*. T 3. p. 27 – 35.
14. Cemnolinskis R. (1999). Įdarbinsiu invalidą...O kas man iš to? // *Diena*. Vilnius. Nr. 8. p. 5.
15. Cemnolonskis R. (1999). Apie geras „Rislos“ pastangas, įdarbintus neįgaliuosius ir negandas. *Bičiulystė*. Vilnius. 5. p. 6.
16. Charles C.M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius.
17. Chen Ch.P. (2003). Integrating perspectives in career development theory and practice//*Career Development Quarterly*. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m0JAX/is_3_51/ai_100389274>
18. Darbo rinka (Bedarbių rėmimo įstatymas). (1995). Vilnius.
19. Darbo rinka ir gyventojų užimtumas. (2004). Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Vilnius.
20. Darbo rinkos programų paklausa. // *Darbo biržos naujienos*. Nr.12. p.19.
21. Einfeld K., Hoffmann J. (1999). Ein Modell zur Forderung von benschteiligten und leistungsschwachen Auszubildenden. // *Berufsforderung psychisch Behinderten*. Bonn.
22. Elijošius E. (2000). *Profesinio apsisprendimo metas*. Šiaurės Lietuva leidykla.
23. Elijošius E. (2001). Profesinis orientavimas socializacijos procese. // *Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai.

24. Elijošius E., Pumputis J. (2001). Specialiųjų poreikių asmenų profesinio orientavimo aktualijos: teorijos ir praktikos sąveika. Šiauliai.
25. Elinauskas R. (2001). Neįgaliųjų ugdymo turinio nuolatinė kaita: santykių tarp socialinių partnerių organizavimas. // Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai.
26. ELTA. Profesinis orientavimas darbo biržoje. (2000) // Respublika. Balandžio 12 d.
27. Gailienė I. (1995). Sutrikusio regėjimo moksleivių savęs vertinimo koregavimas. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
28. Gailienė I. (1998). Negalios priėmimas – asmenybės integruotumo ir socialinės integracijos sąlyga. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
29. Gailienė I. (2006). Negalę turinčių asmenų subjektyvieji nedarbo faktoriai: darbo motyvacijos aspektas. Specialusis ugdymas. 2 (15), p. 135-146.
30. Gogaitis V. (1999). Neįgaliųjų gyvenimo kokybė. Specialusis ugdymas, 2, p. 105-111.
31. Gogaitis V. (2001). Neįgalieji apie savo gyvenimą.// Mokslas ir gyvenimas. Vilnius. Nr.2. p. 30 – 32.
32. Gruber H. (1999). Erfahrung als Grundlage beruflicher Kompetenz. Lengerich.
33. Gruževskis B. (2000). Darbas – užimtumo struktūros kaita. Socialiniai pokyčiai: Lietuva 1990 – 1998. Vilnius.
34. JT Vaiko teisių konvencija (1995). [Žiūrėta 2008-04-16]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20konvencija.htm>.
35. Jungkunz. D. (1999). Išsilavinimas ir kvalifikacija – profesinio mokymo tikslai didaktinių modelių kontekste. Profesinis rengimas. Nr.2.
36. Juodraitis A. (1999). Asmenybės psichosocialinės adaptacijos prielaidos. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
37. Juodraitis A. (2001). Neįgaliųjų jaunuolių profesinės integracijos determinančių sąveikos problemos. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
38. Jovaiša L. (2005). ISSN 1392-5016. ACTA PEDAGOGIKA VILNENSIA. [Žiūrėta 2008-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=9431B7B6-B678-4EC6-95D5-FC9D968F37D5>>
39. Kaffemanienė I. (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
40. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas.

41. Kauno apskrities specialioji mokykla. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.kvp.lt>>
42. Klimavičius R. (1993). Profesinė rehabilitacija (invalidų įdarbinimas). Reabilitacija. Kaunas. p. 245 – 249.
43. Kučinskas V., Kučinskienė R. (2000). Socialinis darbas švietimo sistemoje. Klaipėda.
44. Laužackas R. (1997). Svarbiausios profesinės edukologijos sąvokos. Vilnius.
45. Legkauskas V. (2001). Psichologijos įvadas. Kaunas.
46. Lietuvos darbo birža. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt>>
47. Lietuvos darbo rinka 2000m. sausio 1d. // Darbo biržos naujienos. Nr.1. P. 19.
48. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.sam.lt>>
49. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2003).
50. LR Bedarbių rėmimo įstatymas (Skelbta: Lietuvos Aidas, 1990 12 29, Nr.: 153; Valstybės Žinios, 1991 01 20, Nr. 2-25).
51. LR Konstitucija (1992) [Žiūrėta 2008-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>
50. LR Konvencija dėl (invalidų) profesinės rehabilitacijos ir užimtumo (1983) [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?-1663425834>>
52. LR Lygių galimybių įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 2003 12 05, Nr. 114-5115).
53. LR Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas. (Skelbta: Lietuvos Aidas, 1991 12 13, Nr.: 249; Valstybės Žinios, 1991 12 31, Nr. 36-969; Valstybės Žinios, 2004 05 22, Nr. 83-2983).
54. LR profesinio mokymo įstatymas (1998). Valstybės žinios, Nr. 98-2478.
55. LR Socialinių įmonių įstatymas. (Skelbta: Valstybės Žinios, 2004 06 19, Nr. 96-3519).
56. LR Socialinių paslaugų įstatymas. (Skelbta: Valstybės Žinios, 2006 02 12, Nr. 17-589).
57. LR Specialiojo ugdymo įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 1998 12 31, Nr. 115-3228).
58. LR Transporto lengvatų įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 2000 04 19, Nr. 32-890).
59. LR Užimtumo rėmimo įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 2006 06 30, Nr. 73-2762) (Įsigalioja nuo 2006 08 01).
60. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). [Žiūrėta 2008-04-16]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/LR_vaiko%20teisiu_apsaugos_pagrindu_istatymas.htm>

61. LR Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 1992, Nr. 14-378).
62. LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas (Skelbta: Valstybės žinios, 1994 12 14, Nr. 96-1873; Valstybės žinios, 2005 06 07, Nr. 71-2556).
63. Luobikienė I. (2001). Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika: mokomoji knyga. Vilnius, Rosma.
64. Markovecas R. (2001). Laisvalaikis postmoderniame gyvenime. Vilnius.
65. Mažeikienė N., Ruškus J., Balčiūnas S. ir kt. (2000). Kas trukdo moterims rasti darbą? // Moterų apklausa. Šiauliai.
66. Melnikienė R. (2001). Nuo reformos iki įdarbinimo. // Mūsų žodis. Nr. 7. p. 5 – 6.
67. Mokymo metodai politinėje, istorinėje perspektyvoje. (2000). // Profesinio konsultavimo mokymas. Vilnius.
68. Monkevičius A. (2002). Profesinio rengimo Lietuvoje strategijos ir politikos kaitos bruožai bei tendencijos. Profesinis rengimas. Nr. 5.
69. Motiekaitienė V. (2001). Gyventojų užimtumo pokyčiai Lietuvoje ir Europoje. Lietuvos ekonomikos apžvalga. Statistikos departamentas. Lapkričio mėn.
70. Murina J. (2001). Neįgaliųjų profesinis rengimas. Karvelis V. (Red.). Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai.
71. Nacionalinė Leonardo asociacija. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.leonardo.lt>>
72. Nacionalinis profesinio orientavimo centras. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.nrcg.lt>>
73. Neįgaliųjų teisių konvencija (2006). [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1917114157>>
74. Personalo vadyba (1998). Vilnius.
75. Persson B. (2002). Special education in today's Sweden – a struggle between the Swedish model and the market. Trowbridge.
76. Petrauskaitė R. (1996). Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. Vilnius.
77. Petrauskas A., Profesinio mokymo efektyvumo didinimas – išsigelbėjimas ilgalaikiams bedarbiams. Darbo biržos naujienos 1997-06-03. Vilnius.
78. Raudonytė L. (2006). Profesinių mokyklų mokinių mokymosi motyvacija. Magistro darbas. Kaunas.
79. Ruškus J. (2001). Negalės psichosociologija. Šiauliai.

80. Ruškus J. (2001). Specialiųjų pedagogų rengimo metodologinės kontroversijos neįgaliųjų ugdymo paradigmu kaitos kontekste. Specialusis ugdymas. Nr. 4.
81. Ruškus J. (2002). Negalės fenomenas. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
82. Ruškus J. (2002). Psichopedagogika. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
83. Ruškus J., Mažeikis G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
84. Sakalinskas H., Negalė darbu – ne kliūtis. // Bičiulystė 1995-11-29 Nr. 48.
85. Semmler O. (2000). Weswntliche Hundlungsfelder fur die berufliche Eingliederung von Menschen mit Behinderung. Berufliche Rehabilitation. Nr. 14-2.
86. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt>>
87. Socialinių įmonių įstatymo koncepcija. Žin. 2001.
88. Statistikos metraštis (2001). Vilnius.
89. Stopel F. (2001). Schlüsselqualifikationen und die berufliche Eingliederung von Menschen mit Behinderung. Berufliche Rehabilitation. Nr. 2.
90. Stoškus G. (2002). Didelės lengvatos – maža naudos. // Mūsų žodis. Nr. 11. p. 18–21.
91. Sutton C. (1999). Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
92. Šiaulių profesinio rengimo centras. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://http://www.sprc.lt>>
93. Šimėnas A. (1996). Ekonomikos reforma Lietuvoje. Vilnius.
94. Tutscher H. (2000). Die Fofderung der beruflichen Bildung von Benachteiligen im Rahmen des EU – Programmes Leonardo Da Vinci. Berufliche Rehabilitation. Nr 14-2.
95. Vaičekauskaitė R. (2005). Neįgalaus vaiko savarankiškumo ugdymas šeimoje: Tėvų vidinės darnos diskursas. Specialusis ugdymas. 2 (13), p. 82-91.
96. Valstybinis socialinio draudimo fondas. [Žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt>>
97. Virbalienė R. (1998). Neįgaliųjų žmonių situacija Lietuvoje // Sveikata. Nr.5
98. Акатов Л. И. (2003). Специальная развивающая среда и её роль в системе социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями. < Нггр: // [www. geolus.com](http://www.geolus.com)>
99. Коровякова Д. П. (2001). Действенная помощь инвалидам через профессиональное образование. Москва.

100. Мирский С. П. (1995). Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе. Москва.
101. Райгородский Д. Я. (1998). Практическая психодиагностика. Издательский дом „БАХРАХ“.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

ANKETA, SKIRTA 5-8 KLASIŲ MOKSLEIVIAMS, SVAJOJANTIEMS APIE PROFESIJA

Mielas respondente,

Ši anketa skirta išsiaiškinti, ar profesija, apie kurią svajojate atitinka Jūsų lūkesčius ir galimybes.

PAPASAKOKITE ŠIEK TIEK APIE SAVE

1. Jums yrametų (įrašykite)
2. Kuriame mieste gyvenate? (įrašykite)

Toliau žymėkite užbraukdamas - (X) tą atsakymą, kuris Jums priimtinas.

Žymėjimo pavyzdys

Lytis:	☒ Vyras	☐ Moteris
--------	---	----------------------------------

Dabar žymėkite Jūs:

3. Lytis: Vyras

Mot

4. Jūs gyvenate kartu su:
(Galite pažymėti kelis Jums tinkamus variantus)

Tėv
ais
Seneli
ais

Globėjais/rūpintojais

Kita (įrašykite)

Seneli
ais

PAPASAKOKITE ŠIEK TIEK APIE SAVE

5. Ar turite brolių, seserų?.....

.....

6. Kelintoje klasėje mokotės?

5 klasėje

6 klasėje

7 klasėje

8 klasėje

7. Ar turite kokių nors sveikatos problemų:

klausos

judėjimo

kalbos

neturiu problemų

kita (įrašykite).....

.....

8. Už ką Jus giria mokytojai, tėvai, draugai?

Mokytojai.....

Tėvai.....

Draugai.....

9. Už ką Jus peikia mokytojai, tėvai, draugai?

Mokytojai.....

Tėvai.....

Draugai.....

10. Kaip pats save vertinat?

Kas Tavyje gero?.....

Kas Tavyje blogo?.....

Ką norėtum savyje pakeisti?.....

JŪSŲ POMĖGIAI IR SIEKIAI

11. Kokių turite pomėgių (išvardinkite tiek, kiek jų turite)?
(Galite pažymėti kelis Jums tinkamus variantus)

Internetas

Kompiuteriniai žaidimai

Bendravimas internetinėse pokalbių svetainėse

Skaitymas

Dainavimas

Piešimas

Kita (įrašykite).....

12. Kuris dėstomas dalykas Jums labiausiai patinka, geriausiai sekasi?

(Galite pažymėti kelis Jums tinkamus variantus)

Lietuvių

Matematika

Dailė

Gamtos pažinimas

Istorija

Kita

13. Ar svajojate, kokią profesiją įgytumėte pabaigęs mokyklą?

.....

.....

14. Jei neturite svajonės, ką planuojate veikti baigęs mokyklą?

.....

.....

VEIKSNIAI, NULĖMĘ PROFESIJOS PASIRINKIMĄ

15. Kas nulėmė šios profesijos pasirinkimą?
(Galite pažymėti kelis Jums tinkamus variantus)

1. Įdomus darbas

2. Gerai apmokamas darbas

3. Galimybė padėti žmonėms

4. Galimybė stažuotis užsienyje

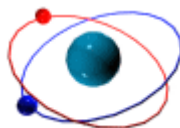
5. Skatina artimieji

6. Galimybė daryti karjerą

6. Kita (įrašykite).....

16. Ar Jūsų šeimoje kas nors jau yra pasirinkę šią profesiją?:
(Galite pažymėti kelis Jums tinkamus variantus)

Mama

Tėtis

Sesuo

Brolis

Senelis

Senelė

Kita (įrašykite).....

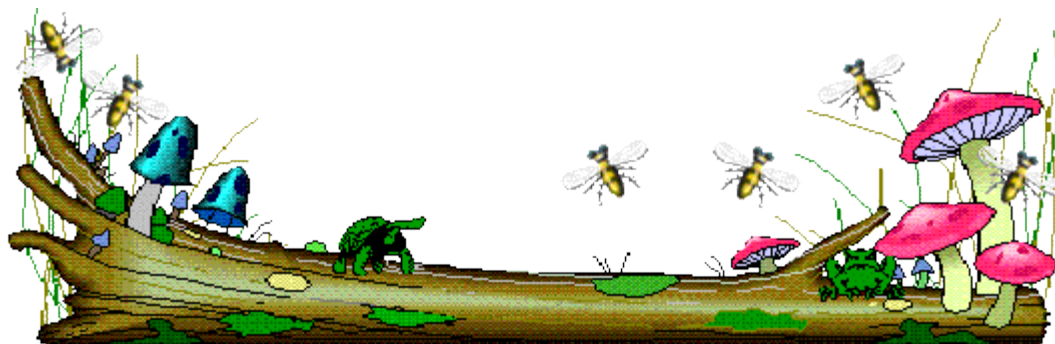
17. Iš kur sužinojote apie šią profesiją?

- Iš mokytojų
- Iš spaudos
- Iš televizijos
- Iš interneto
- Kita (įrašykite).....

18. Kokio išsilavinimo reikia, kad galėtumėte dirbti pagal savo pasirinktą profesiją ir specialybę?

- Pagrindinio Aukštojo neuniversitetinio
- Vidurinio Aukštojo universitetinio
- Profesinio Nežinau

19. Kas ir kur ruošia Jūsų pasirinktos profesijos atstovus?

Universitetai, akademijos

Profesinio rengimo centrai

Aukštosios neuniversitetinės mokyklos

Nežinau

Kita.....

.....

DĖKOJAME

UŽ ATSAKYMUS

IR LINKIME JUMS SĖKMĖS!!!

Anketa skirta 5-8 klasių moksleiviams svajojantiems apie profesiją.

Apklausą atlieka: Šiaulių Universiteto neakivaizdinių edukologijos studijų programos
Vaiko teisių apsaugos vadybos magistrantūros studentė Eglė Lazdauskienė

Konfidencialumą garantuojame.

ANKETA, SKIRTA 9-12 KLASIŲ MOKSLEIVIAMS, BESIRENKANTIEMS PROFESIJĄ

Mielas respondente,

Ši anketa skirta išsiaiškinti, ar pasirinkta profesija atitinka Jūsų lūkesčius ir galimybes. Todėl Jūsų atsakymai mums labai svarbūs.

Jeigu anketoje nerastumėte Jums tinkamo atsakymo varianto, labai prašytume pareikšti savo nuomonę.

PAPASAKOKITE ŠIEK TIEK APIE SAVE

Jums yrametų (įrašykite)

Kuriame mieste gyvenate? (įrašykite)

Toliau žymėkite užbraukdamas - (X) tą atsakymą, kuris Jums priimtinas.

Žymėjimo pavyzdys

Lytis:	☒ Vyras	☐ Moteris
---------------	---	----------------------------------

Dabar žymėkite Jūs:

3. Lytis:

Vyras

Moteris

4. Jūs gyvenate kartu su:

Tėvais

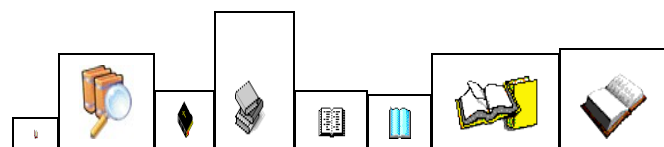
Seneliais

Globėjais/rūpintojais

Kita (įrašykite).....

PAPASAKOKITE ŠIEK TIEK APIE SAVE

5. Ar turite brolių, seserų? (įrašykite).....

.....

6. Kelintoje klasėje mokotės?

9 klasėje

10 klasėje

11 klasėje

12 klasėje

7. Ar Jūs turite kokių nors sveikatos problemų:

klausos

judėjimo

kalbos

neturiu problemų

kita (įrašykite).....

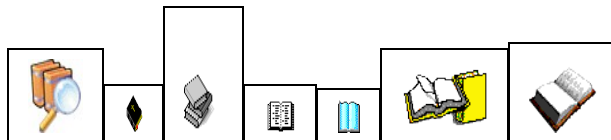
.....

8. Kokios Jūsų charakterio stipriausios savybės? (įrašykite)

.....

.....

.....

9. Kokios Jūsų charakterio silpniausios savybės? (įrašykite)

.....

.....

10. Ką Jūs laikote dvasinėmis vertybėmis?

(galite pažymėti kelis Jums tinkamus atsakymus)

Sąžiningumą

Nuoširdumą

Tikėjimą

Meilę

Dorą

Kita (įrašykite)

JŪSŲ POMĖGIAI IR SIEKIAI

11. Kokių turite pomėgių (išvardinkite tiek, kiek jų turite)?

(galite pažymėti kelis Jums tinkamus atsakymus)

Internetas

Kompiuteriniai žaidimai

Bendravimas internetinėse pokalbių svetainėse

Skaitymas

Dainavimas

Piešimas

Kita (įrašykite)

12. Ar Jūsų klasėje vyksta diskusijos apie profesijos pasirinkimo galimybes?

Taip

Ne

13. Kaip įtakoja Jūsų profesijos pasirinkimą mokytojai?

Neįtakoja;

Organizuoja pažintines ekskursijas;

Skaito paskaitas;

Supažindina su specifine literatūra.

Kita (įrašykite)

(Galite parašyti kelis Jums tinkamus atsakymus:)

14. Kuris mokomasis dalykas Jums labiausiai patinka, geriausiai sekasi?

15. Kuris mokomasis dalykas Jums labiausiai nepatinka, kodėl?

16. Kokią profesiją norėtumėte įgyti pabaigęs mokyklą?

VEIKSNIAI NULĖMĘ PROFESIJOS PASIRINKIMĄ

Kiekvienam klausimui žymėkite tik po vieną atsakymą. Kuo didesnę rutuliuką pažymėsite, tuo tas atsakymas labiau mums išreikštas.

Žymėjimo pavyzdys

Jei manote, kad įdomus darbas nulėmė Jūsų specialybės pasirinkimą, žymėkite taip:

Įdomus darbas

Dabar žymėkite Jūs:

17. Kas nulėmė šios specialybės pasirinkimą?

1. Įdomus darbas

2. Gerai apmokamas darbas

3. Galimybė padėti žmonėms

4. Galimybė stažuotis užsienyje

5. Paskatino artimieji

6. Kita (įrašykite).....

18. Ar Jūsų šeimoje kas nors jau yra pasirinkę šią profesiją?:

Mama

Tėtis

Sesuo

 Brolis

 Senele

 Senelis

 Kita (įrašykite).....

19. Iš kur sužinojote apie Jūsų pasirinktą profesiją?

- Iš mokymo įstaigos lankstinuko
- Iš spaudos
- Iš televizijos
- Iš interneto
- Kita įrašykite).....

20. Kokio išsilavinimo reikia, kad Jūs galėtumėte dirbti pagal savo pasirinktą profesiją ir specialybę?

- Pagrindinio
- Profesinio
- Vidurinio
- Aukštojo neuniversitetinio (bakalauro)
- Aukštojo universitetinio (bakalauro)
- Magistro laipsnio

21. Kas ir kur ruošia Jūsų pasirinktos profesijos atstovus?

- Profesinio rengimo centrai
- Aukštosios neuniversitetinės įstaigos
- Kvalifikaciniai kursai
- Universitetai, akademijos

 Kita.....

22. Kokių, Jūsų manymu, asmeninių savybių reikėtų Jūsų pasirinktai profesijai? (galite pažymėti kelis Jums tinkamus atsakymus)

 Loginio mąstymo

 Komunikabilumo (bendravimo)

 Iniciatyvumo

 Užsispyrimo, atkaklumo

 Kita.....

DĖKOJAME

UŽ ATSAKYMUS

IR LINKIME JUMS SĖKMĖS!!!

Anketa skirta 5-8 klasių moksleiviams svajojantiems apie profesiją.

Apklausą atlieka: Šiaulių Universiteto neakivaizdinių edukologijos studijų programos
Vaiko teisių apsaugos vadybos magistrantūros studentė Eglė Lazdauskienė
Konfidencialumą garantuojame.